

צידה לדרך

אגודת מורי הדרך בישראל
גיליון חודש אוקטובר 2018

עורך : ינאי עוזיאל

הקדמה

זה החודש השלישי שהמגזין יוצא בפורמט זה. לדעת רבים הפורמט הרבה יותר מוצלח מהקודמים. אני אישית חושב גם כן כך.

שינוי בפורמט המגזין אינו דבר פשוט, המגזין בהיותו מגזין אנטרנטי מתאים את עצמו לעולם המדיה ומתפרסם ברשתות החברתיות, בפייסבוק, נשלח לחברים במיילים.

על מנת להקל עליכם את העיון במגזין שימו לב לשורת המצב בחלק התחתון, שורה זו מכילה צלמיות שונות וכל אחת מהן מהווה קיצור דרך וכלי עזר לדפדוף, ניתן למצוא שם את תוכן העניינים שממנו ניתן להגיע לכל כתבה וכתבה. גם הליך ההדפסה הוא פשוט- על מנת להדפיס יש לתת פקודת הדפסה ואז בשורת הדפסת עמודים, יש להקיש את העמודים שרוצים להדפיס.

המגזין ימשיך להתפתח ולהשתכלל בהתאם ליכולות הטכנולוגיות.

המגזין החודש מועשר שוב בכתבות ואין זה מובן מאליו ואני מודה לכל הכותבים. מגזין אוקטובר מקבל בברכה את הסתיו ועם בואו אנו מפרסמים כאן שלוש כתבות על פרחי סתיו שניתן לראות אותם במקומות רבים, כתבה והאדירה באגדות וסיפורים רות ריכטר, בכתבות נמצא על הסתיונית והכרום והחלמוניות שהם מככבות בחודש זה.

תיהנו

ינאי

NEW YEAR - NEW HOTEL
HAPPY NEW YEAR FROM THE IBIS FAMILY

ibis Jerusalem City Center

ibis Styles Jerusalem City Center
(opening 4th quarter 2018)

**Wishing you a year of Success,
Peace, Prosperity and Health**

4 Elisar St. - 9423601 | 4 Ben Yehuda St. - 9462202 | Jerusalem - ISRAEL
H8728-RE1@ACCOR.COM - 073-2228888 | ibis.com - accorhotels.com

	<p>IBIS JERUSALEM CITY CENTER 4 Etsar St. - Jerusalem 9423601 - Israel</p> <p>IBIS STYLES JERUSALEM CITY CENTER Opening 2018 4 Ben Yehuda St. - Jerusalem 9462202 - Israel</p>	<p>Tel.: +972 (0) 73 222 88 88 Fax: +972 (0) 73 222 88 99 Mob.: +972 (0) 505 79 79 29 Email: H8728-SL@accor.com ibis.com - accorhotels.com</p>
---	--	--

תוכן עניינים

5.....	נלחמים בהדרכה הבלתי חוקית
6.....	קברי צדיקים בעכו מאת נסים ביתן מורה דרך
8.....	ז-רמח"ל
11.....	73 שנים להפצצת הירושימה- מאת Yigal Liverant
16.....	מדליה מהצבא האדום
16.....	מאת: מעוז חביב
22.....	"על דרך הצלחה" בחירת מסלול לרכב מנועי יוכי משל- מורה דרך
	שחזור מסע דרך הבשמים ברגל - מפטרה ועד עבדת ותגלית היסטורית חדשה תוך
24.....	כדי המסע מאת : ג'אן-שי דניז מורה דרך
28.....	פינת הבול - מסעו הראשון של קולומבוס מגיש יעקב וידס
31.....	למה פורחים הכרכום והסתוונית ביחד?
31.....	כתבה רותי יצחקי- ריכטר
33.....	כְּפֹּם חורפי תעודת זהות- כתבה רותי יצחקי- ריכטר
34.....	סתִּוְנִית היורה כתבה רותי יצחקי- ריכטר
35.....	מדוע צהובה החלמונית?
35.....	כתבה רותי יצחקי ריכטר ©
37.....	חלמונית גדולה תעודת זהות כתבה רותי יצחקי ריכטר ©
38.....	היכן היא ציון המקראית?
38.....	או, מדוע נדדה עיר דוד למרומי הר ציון ל- 2,000 שנים ולבסוף שבה למקומה?.
38.....	שחר שילה
46.....	רק בירושלים - קבר החייל האלמוני
46.....	כתב וצילם דנצ'ו ארנון
50.....	סיור סוכני תיירות פנים בעמקים - מאת אלה פרסבורגר
54.....	הנני העני ממעש מאת יורם טויטו מורה דרך
57.....	בואו להכיר, חבל יתיר! מאת אבי ועקנין מורה דרך
60.....	כרטיס ביקור דיגיטלי

נלחמים בהדרכה הבלתי חוקית

נלחמים בהדרכה הבלתי חוקית

אגודת מורי הדרך מקדישה תשומת לב רבה לנושא ההדרכה הבלתי חוקית ברחבי הארץ.

קיימות שתי דרכים עיקריות שבהן האגודה יכולה להשפיע:

- א. השתתפות פעילה ביחד עם הפיקוח של משרד התיירות במבצעים יזומים.
- ב. אמנעה – ריכוז מידע על כוונה של גופים, חברות או קבוצות להוציא טיולים ללא מורה דרך.

הדרך שבה כל מורי הדרך יוכלו להשפיע, היא להעביר לידיעתנו מידע שאתם נתקלים בו, בין במודעות המתפרסמות ובין בהודעות שאתם רואים במירשת. שיתוף הפעולה והנכונות שלכם לסייע לנו במאבק בתופעה של ההדרכה הבלתי חוקית הוא קריטי ובלעדיו המאבק לא יצלח.

איש הקשר מטעם האגודה המטפל בנושא הוא רוני פלד ותיבת הדואר להעברת המידע:

Achifa.itga@gmail.com

מצפים להשתתפותכם ועזרתכם.

המטרה העיקרית היא למנוע מקבוצות או גופים שאתם יודעים **שבכוונתם** להוציא טיולים ללא מורה דרך, מלעשות כן.

אתם תעבירו את המידע שאתם נתקלים בו (אני מניח שזה יהיה בעיקר ברשת) בכל מימד שהוא ותעבירו אותו במייל המופיע בהודעה. תיבת הדואר תיבדק בתדירות גבוהה של מספר פעמים במהלך כל שבוע. תודה מראש על שיתוף הפעולה. רוני פלד.

קברי צדיקים בעכו מאת נסים ביתן מורה דרך

נסים ביתן מורה דרך ארצי רישיון 8310 תושב עכו
חבר אגודת מורי הדרך בישראל 0545301012

מקובל להניח שיהודים בכלל וצדיקים בפרט אינם קבורים בעכו¹, אומנם עכו קדושה קדושה בסיסית, שכן היא בגבולות ההבטחה הכתובים בספר בראשית אך: "עכו חציה ארץ ישראל וחציה חוצה לארץ" בכל הקשור למצוות התלויות בארץ כתרומות ומעשרות, כפי שמצויין בתלמוד הירושלמי. להלן נראה שאין הדבר כך ורבים מגדולי ישראל קבורים בה. כל הקברים ללא מצבות, באזור תל אשר המכונה תל עכו גם מכונה תל ריצ'ארד לב הארי או תל צלאח א דין או תל א-פוחאר, או בשם הנפוץ תל נפוליאון.

א-דבורה הנביאה

תלמיד אלמוני של הרמב"ן קובע²: "סמוך לעכו תחום שבת יש שם הר ושם בית הקברות בא"י. י"א כי שם קבר דבורה הנביאה³". וילנאי, זאב⁴ מציין מסורת אחרת שמקום קבר דבורה ב: "קדש נפתלי, בגליל העליון...". אילן, צבי⁵- מציין כוילנאי אולם מקשה ע"כ בתבונה: "המסורת קשורה בהליכת דבורה עם ברק לקדש..אלא ששם הכוונה לקדש נפתלי שבגליל התחתון".----במאמר⁶ על דבורה הראיתי שכן אפשרי שדבורה נקברה בעכו. הדבר לא צריך להתמיהנו שהרי דבורה

חייתה בתקופת התנ"ך כששבת אשר יושב בעכו ומעכו אומנם לא הושמדו ולא גורשו הכנענים, אולם האשרים בהחלט יושבים "בקרב הכנעני" עכו באותה תקופה היא ארץ ישראל לכל ענין .

ב-אלעזר בן חשמונאי

בעכו והסביבה התנהלו קרבות רבים בימי החשמונאים, במאה השניה לפני הספירה. ברור שהיו הרוגים גם מקרב הלוחמים היהודיים על קברו של אחד מאותם נופלים קיימות עדויות מפי אישים חשובים .

רבי יעקוב ברבי נתנאל מבעלי התוספות מספר: "...ולשם(בעיר עכו נ.ב.) בתוך השער קברו של אלעזר בן חשמונאי..".

רבי ישמעאל ברבי שמשון שביקר בארץ בשנת ד תתק"ע(1210) מדווח: "...ושם בתוך השער קברו של אלעזר בן חשמונאי ..".

הדמות השלישית המעידה על כך הוא תלמיד הרמב"ן המתאר המצב בשנת הלב(1272): **"ובעיר עכו יש...שער החשמונאים"**. גם חוקר ארץ ישראל ואוהבה, זאב וילנאי מצטט אותן עדויות⁹, אולם תמה: "כידוע אלעזר..הובא לקבורה במודיעים?" על כך יש להשיב שהקבר בעכו אינו של אלעזר בן מתתיהו אלא של אחד מבני משפחת חשמונאי המורחבת כפי שהראנו בפרוט בספר זה¹⁰.

ג-רבי שמשון משנץ

אחד מגדולי בעלי התוספות ואולי הגדול שבהם מתיישב בעכו ב-1211, יחד עם רבי יהונתן מלוניל וחי בה עד סוף ימיו כשצאצאיו ממשיכים לחיות בה.גם הוא קבור בה כפי שקובע גדול הפוסקים האשכנזים בן המאה ה-16, הרמ"א: **"רבי שמשון משאנץ נפטר תתק"ץ ונקבר בעכו11"**. דברים דומים גם אם לא זהים מובאים ע"י חכם ספרדי בן המאה ה-1219: **"שלום בכאש (בונה ירושלים, אלגיר 1892) כתב שהוא קבור ליד עכו"**.

ד-רבי יחיאל מפריז

ב-1258 עולה רבי יחיאל מפריז לעכו ומקים בה את ישיבת דה פריז. הוא אוהב את עכו ומאמין בכל לב שעכו אינה "ספק" אלא וודאית א"י¹³, לכן חי בה ופעל למענה וכנראה **נקבר בה כפי שנאמר: "...רבי יחיאל נקבר בעכו...14"**. מסורות אחרות מביאים זאב וילנאי¹⁵ ושרגא וייס¹⁶, אולם משקלן דומה לדעה המובאת כאן משום שאין עדות ישירה של מי שהשתתף בלוית רבי יחיאל.

ה-רמב"ן

אחד היהודים הגדולים ביותר שקמו לעם היהודי, רבי משה בן נחמן, משתקע בעכו בתקופה הצלבנית, בשנת 1267 ונשאר בה עד סוף ימיו.

מסורת יהודית מסוימת קובעת 17: "...הרמב"ן נקבר בעיר עכו ברגלי החר...". יש כמובן מסורות אחרות: "י"א בחיפה, י"א בחברון או בירושלים 18" אולם כל אחת מהדעות אינה וודאית כפי שאומר וילנאי 19: "אין ידיעה ברורה על קברו ולא נשאר ציון ממנו... 20".

אילן צבי 21 מוסיף מסורת לפיה קבור הרמב"ן בטבריה. ביר אהרון 22, מפרט את שני המקומות האפשריים בירושלים א-הכפר עין שילואן=מעין השילוח. ב-צפון י-ם בשכונת שמעון הצדיק ליד שיח גראח. את האפשרות שנקבר בטבריה או בעכו כלל אינו מזכיר. מכל מקום האפשרות שהרמב"ן קבור בעכו היא אפשרות סבירה לא פחות מהמסורות האחרות, מה עוד שידוע בוודאות שמת בעכו, והאמין בכל לב בצורך לקיים מצוות הקשורות בא"י בכל עת.

ו-רבי יוסף משיינוש

רבי יוסף משיינוש היה תלמיד הרמב"ן. סביר להניח שעלה אתו לארץ ישראל והתיישב כמותו, בעיר עכו בשלהי המאה ה-13. רבי יוסף חי בעכו ופעל בה. **עליו נאמר 23: "רבי יוסף משיינוש, שקברו נזכר בבית קברות של עכו ע"י תלמיד הרמב"ן".**

ז-רמח"ל

המשורר, הפילוסוף, והמקובל-רבי משה חיים לוצטו, חש מרגוע לנפשו בהתיישבו בעיר עכו בשנת 1743. עיר מיוחדת זו בה חיו ופעלו תנאים ואמוראים, גלתה סובלנות רבה כלפי שאיפותיו הרוחניות. בעכו יכול היה לעסוק במה שאסרו עליו רבני איטליה והולנד. הרבנים שם אסרו עליו לעסוק בתורת הקבלה וממש רדפוהו על תשוקתו אל תורת הסוד היהודית.

רמח"ל חי בעכו עם אשתו צפורה ועם בנם. וקיווה מן הסתם לעשות את הטוב בעיני השם.

אלא שימיו הטובים בעכו נגדעו באיבם והוא יחד עם בני משפחתו נספו במגפה שפרצה בשנת 1747 והוא רק בן 40 שנה.

רבי משה חיים לוצטו: "...מת...בערב שבת או בשבת..ולכן נקבר בגבולה של עכו...". הוא נקבר בעכו על פי הכלל: "ואם אין פנאי להוליכו..כגון שמת בער"ש..או אונס קוברים אותו בבית הקברות שבעכו... 24".

יש כמובן גם מסורות אחרות ידועות יותר.

זאב וילנאי 25, מציין שיש מסורת שרמח"ל קבור בטבריה וי"א בכפר יסיף הוא נוטה לכוון יסיף אולם מודה שביסיף: "בין מצבותיו...אין אף אחת 26 שזכר עליה השם של הרמח"ל 27".

שור, נתן 28: "הרמח"ל..נקבר בטבריה הרחוקה" ובאמת טבריה רחוקה מעכו לפי מושגי אותם ימים ומוזר שאינו מציין שמקום זה אינו סביר. לא פלא שאילן צבי 29 מבקר זאת למרות ש: "מצבת קברו של רמח"ל.. בנויה סמוך לקבר רבי עקיבא..טבריה...נראה שנקבר בכפר יאסיף". זו גם דעת ביר אהרון 30. הדעה שרמח"ל קבור בעכו סבירה יותר כאמור, מהאפשרות שנקבר בטבריה. מכל מקום אין לאיש ראייה ממקור ראשון, של מי שהשתתף בלוויית הצדיק. ראינו אפוא שסביר בהחלט שבעכו קבורים רבים מגדולי ישראל: --תקופת התנ"ך דבורה הנביאה. --תקופת בית שני אלעזר בן חשמונאי. --תקופת הראשונים רבי שמשון משנץ רבי יחיאל מפריז רמב"ן רבי יוסף משינוש. --תקופת האחרונים רמח"ל. אל אותם צדיקים אפשר להוסיף יהודים אחרים פחות מפורסמים כאותם 30 יהודים בשנת: "1918.. נטרפה אוניה...גופותיהם נסחפו לחוף ונקברו בבית קברות,,בשפולי תל עכו. בתקופת שלטון המנדט הבריטי הוסרו המצבות, בשל הכתובות העבריות..31". מן הראוי שאתרים בהם נקברו יהודים בעכו יסומנו ויבדקו באופן יסודי. --שער עכו מהתקופה הצלבנית בה נטען קבור אלעזר בן חשמונאי. --תל – אלפוחאר = תל החרסים = תל עכו המכונה כיום גבעת נפוליאון, בו ובשפוליו קבורים יהודים רבים.

- 1- שור, נתן – תולדות עכו-דביר ת"א 1990 עמוד 201: "גם במאה הי"ח היתה עכו ספק חו"ל לכן נקבע בית הקברות במזרח...קברו בו בעיקר את העניים והאביונים...האמידים והמבוססים נקברו בכפר יסיף" – ואפשר ש"מזרח" הכוונה לתל-עכו. וכן שם, שם עמוד 305: "בית הקברות בכפר יסיף המשיך לשמש את קהילת יהודי עכו גם במשך כל המאה הי"ט וראשית המאה ה-20".
- 2- אילן, צבי-קברי צדיקים בא"י – ירושלים תשנ"ז עמוד 355.
- 3- שם שם מסביר: "כוונתו היתה, כנראה לתל פוחאר, תל עכו העתיקה,...כלומר ממזרח לדרך הראשית".
- 4- מצבות קודש בא"י-י-ם תשכ"ג עמוד קסא.
- 5- קברי צדיקים בא"י-י-ם תשנ"ז עמוד 354.
- 6- ראה כאן עמוד.
- 7- שופטים א.
- 8- כל הצטוטים מווייס, שרגא-אתרים קדושים בא"י-הוצאת מס, י-ם 1986 עמוד 168.

- 9- -מצבות קודש בא"י- ים 1963 עמוד רסח : "יעקב בן נתנאל, שביקר בארץ במאה ה-12, מספר על עכו : "ולשם בתוך השער קבר של אלעזר בן חשמונאי... שמואל בן שמשון שביקר בארץ בשנת 1211 מספר : "ושם בתוך השער קברו של אלעזר בן חשמונאי... עולה רגל אלמוני, מתלמידיו של הרמב"ן מספר בשנת 1272 בקרוב-ובעיר עכו יש שעראחד בגבול א"י וקורין אותו שער החשמונאי. אומרים כי שם קבר חשמונאי-ואינו מביא את שמו.
- 10- במאמר על אלעזר בן חשמונאי עמוד .
- 11- שו"ת סימן לא ד"ה ומעתה לא.
- 12- אילן, צבי-קברי צדיקים בא"י-תשנ"ז.
- 13- כפי שהראיתי במאמר עליו עמוד .
- 14- לפי הכהן במאמר אינטרנט –דעת- אילת, נפתלי, רבי יחיאל מפאריס והישיבה בעכו-שנה בשנה תשל"ח.
- 15- -מצבות קודש בא"י- ים תשכ"ג עמוד תכג רבי יחיאל קבור בחיפה אכ"י הוא מודה : "לא נשאר בחיפה כל סימן לקברים הנזכרים".
- 16- -אתרים קדושים בא"י-ים 1986 עמוד 174 : "רבינו יחיאל מפאריס ..נקבר בחיפה..לפי עדות רבי יצחק חילו, שביקר במקום זה כעבור 70 שנה..".
- 17- בתוך הספר פרוש הרמב"ן על התורה-בראשית-מבואר ..טוב ירושלים –י-ם תשנ"ז— הקדמה עמוד י"א בהערות : "ובספר חיבת ירושלים להג"ר חיים הלוי הורוביץ(י-ם תר"ד, מאמר חוף הים פרק כ"ב) ..כי בסדר הדורות בשם גלילות האר"י..".
- 18- שם, שם, הערת המהדיר.
- 19- -מצבות קודש בא"י-י-ם תשכ"ג עמודים תכא-תכב. הוא גם מציין את המסורות הידועות מערת המכפלה, חיפה, י-ם.
- 20- ביר אהרון ב-מקומות קדושים בא"י-מראה תמונת המצבה. ואפשר שהיא מאוחרת והונחה אחרי כתיבת ספרו של וילנאי.
- 21- קברי צדיקים בא"י י-ם תשנ"ז עמוד 220.
- 22- מקומות קדושים בא"י-כתר י-ם 1990 מעמוד 75.
- 23--ירושלים-מהדורת ש. אסף לזכר רא"ם לונץ-תוצאות א"י.
- 24- זהר, חיים –סיני- ל תשי"ב מצטט מ-אהבת ציון-.
- 25--מצבות קודש בא"י י-ם תשכ"ג עמודים תמ"ז-תמ"ח.
- 26- וכן מיכלסון, מנחם –מקומות קדושים וקברי צדיקים בא"י-משהב"ט 1996 עמוד 98 : "לא נמצאה כל עדות לכך,,לא בשבר מצבה אף לא בעדות נוסעים ותיירים".
- 27- אגב וילנאי או שמא טעות דפוס מוסר שרמח"ל הגיע לארץ ב-1793 ומת ב-1797 מה שרחוק מהאמת וצ"ל 1743 ו-1747 בהתאמה.
- 28- תולדות עכו-ת"א 1990 עמוד 201.
- 29- קברי צדיקים בא"י- ים תשנ"ז עמוד 234.
- 30--מקומות קדושים בא"י-ים 1990 עמוד 156.
- 31- שור, נתן-תולדות עכו-ת"א 1990 עמוד 297.

73 שנים להפצת הירושימה - מאת Yigal Liverant

הובא על ידי מורה הדרך ישובעם חכמון

73 שנים להפצת הירושימה הוא יום יאה להיזכר שוב בתרומה שתרמו בעלות הברית השונות לניצחון ההוא .
 "הניצחון במלחמה כולו רוסי ושייך לעם הרוסי, וכל טענה לשנות עובדה זו היא שכתוב היסטוריה".

היות שלא בפעם הראשונה אני נתקל בטענה הזאת, ובצורות האחרות שלה ("80% מהוורמאכט נהרג בחזית המזרחית", "בעלות הברית פתחו חזית שנייה כבר בסוף המלחמה", "לא הייתי מייחס את הניצחון הרוסי הגדול לשימורי חזיר פג תוקף שסופקו לחיילים הרוסים דרך הלאנד ליו" ועוד... תמיד בפיסוק קלוקל, אגב), חשבתי לנכון להעמיד כמה דברים על דיוקם. למען הסר הספק, אין בכך כדי לגרוע מאומה מעוז רוחו, נחישותו והקרבתו של החייל והמפקד הסובייטי (אף שיש לי לא מעט רפש שמור לפיקוד הבכיר), מה עוד שאבותיי לחמו בשורות הצבא האדום במלחמה ההיא, ואין לי כל עניין או ראייה להכפיש את זכר גבורתם וגבורת חבריהם. החזית המזרחית הייתה ללא ספק החזית הקשה ורוויית הדם, והיטלר וסטלין כאחד השליכו אל התופת שלה המונים מבני עמם, כשמאזן המיתות הוא תמיד לרעת הרוסים, והמניין המעודכן ביותר של קורבנותיהם עומד כרגע על קרוב ל-50 (!) מיליון. מדוע זה כך, זה נושא נפרד, כיום אתרכז רק בטענות שבאות להקטין את תפקיד מעצמות המערב בניצחון על מדינות הציר.

נתחיל במושג "החזית השנייה". למעשה, החזית השנייה לא נפתחה בידי בעלות הברית, אלא, כמובן, בידי היטלר, בשעות המוקדמות של בוקר ה-22 ביוני 1941. לפני-כן, בעלות הברית (הכוונה, מן הסתם, לבריטיים ולצרפתים בשלב הזה) פתחו חזית ראשונה מול גרמניה, ב-3 בספטמבר 1939.

בין לבין, ברית המועצות הייתה, הלכה למעשה, בעלת-ברית נאמנה של הרייך. נאמנה, אגב, הרבה יותר, מאשר הרייך היה כלפיה. היא לחמה לצדו נגד פולין, סיפקה לו בסיס ימי סמוך למוֹן־מְנֶסְק, לטובת מעגן ולתיקון הספינות והצוללות בעת כיבוש נורווגיה; היא בלמה ספינות בריטיות מלחימה בצי הגרמני בים הבלטי, הובילה את אניית התקיפה הגרמנית "שיף-31" ("קומט" - המספור הגרמני של הוא "שיף-45", אבל הרוסים מכנים אותה ככה, משום-מה) דרך האוקיינוס הצפוני ומצרי ברינג אל האוקיינוס השקט, שם היא שיקעה אניות בריטיות בסיטונאות, ועוד כהנה וכהנה.

הגרמנים, מצדם, עשו לרוסים טובה ולחצו על רומניה לוותר על שטחי בסרביה לטובת ברה"מ והגבילו את תנועת הצי שלהם בימי המלחמה הסובייטית מול פינלנד.

ברית המועצות סיפקה לרייך מצרכים אסטרטגיים, ובכך ביטלה, למעשה, את טבעת החנק הבריטית. בין היתר, במהלך שבעה-עשר החודשים של שיתוף הפעולה האינטנסיבי בין שתי המעצמות, סטלין מכר להיטלר (במחירים נמוכים במיוחד, ובעמידה בלתי-רגילה בזמנים): 865 אלף טון נפט, 140 אלף טון מנגן (לייצור האלומיניום ופלדת אל-חלד), 14 אלף טון נחושת, 3 אלף טון ניקל, 101 אלף טון כותנה, יותר ממיליון טון עצים, 11 אלף טון פשתן, 26 אלף טון כרום, 15 אלף טון אסבסט, 184 אלף טון פוספטים, 2736 קילוגרמים של פלטינה, וכמעט מיליון וחצי טון חיטה. כמו-כן, ברית המועצות אפשרה מעבר של מטענים אסטרטגיים, המיועדים לגרמניה, מן המזרח הרחוק.

אני לא ארחיב יותר מדי על צורות אחרות של שיתוף פעולה, כמו משלחות למידה הדדיות בין הנ.ק.ו.ד. לגסטפו, ולהסגרת 800 פליטים קומוניסטיים שהצליחו להימל לברית המועצות מגרמניה ומאוסטריה - הסגרה שהגרמנים כלל לא ביקשו, אגב, וכלה הייתה מחווה של רצון טוב ממשופם אחד לשני.

באופן כללי, אפשר לסכם ולומר למי שמלין על העדר התרומה הסובייטית בסרט "דנקירק" של כריסטופר נולן (יש גם כאלה, האמינו לי), שהתרומה הסובייטית טסה מעל ראשי חיילי בעלות הברית, התפוצצה בקרבם, צלפה בהם, והאכילה והלבישה את חיילי הוורמאכט שלחצו על ההדק.

הגרמנים, מצדם, מכרו לסובייטיים ציוד לחימה, כולל מטוסים, ומכונות תעשייה, אבל עשו זאת בצורה איטית, ללא עמידה בזמנים, ובחוסר רצון מופגן. אם כי, לסטלין זה לא הפריע, והוא המשיך לתדלק את מכונת המלחמה הנאצית עד לרגע האחרון – רכבות המשא הסובייטיות האחרונות חצו את הגבול לגרמניה כבר תחת ההפגזה.

הבריטים, בינתיים, עסקו בכתישת המכונה הזאת – רק במהלך "הקרב על בריטניה", הם הפילו יותר מ-1700 מטוסים גרמניים. בקרבות באוקיינוס האטלנטי הושמדו יותר מ-700 צוללות גרמניות – כל אחת ואחת – שווה המון טנקים ומטוסים שלא נבנו לעולם.

השאלה, האם היפנים יעמדו בהסכם שלהם עם היטלר ויתקפו את ברית המועצות ממזרח נותרה פתוחה במשך זמן רב – עד לפרוץ המלחמה עם ארה"ב, מה שריתק את היפנים לחזית האוקיינוס השקט והניח לסטלין להעביר את הדיוויזיות

הסיביריות להגנת מוסקבה. בלעדיהן – עיר הבירה הייתה נכבשת, בכך אין שום ספק.

בעלות הברית, בייחוד הבריטים, הן שניתקו את הגרמנים מן הנפט במזרח התיכון, והנחיתה שלהן בסיציליה ריתקה את כוחותיו של היטלר לאזור ותרמה משמעותית לניצחון בקרב קורסק. ההפצצות של בעלות הברית פגעו קשות בתעשייה הגרמנית ואילצו את הרייך להחזיק חלק ניכר מן הצי האווירי שלו מחוץ לחזית המזרחית. מובן שגם נדרש ממנו לאבטח את החופים מפני הנחיתה ממערב. כעת, נעבור לסיוע הלוגיסטי של בעלות הברית לברית המועצות ולמספרים היבשים: יותר מ-18 אלף מטוסים; יותר מ-11 אלף טנקים; יותר מ-7000 נגמ"שים (כל מצבת הנגמ"שים הסובייטית, אגב), 8000 תותחי נ"מ, 500 תותחי נ"ט, כ-50 אלף גייפים, 35 אלף אופנועים. שליש מכל הצמיגים של ברית המועצות בכל שנות המלחמה – מקורם בלנד-ליס.

כאן הוא המקום המתאים לצטט את ז'וקוב, אהוב נפשם של מבטלי משמעות הסיוע המערבי: "קיבלנו 350 אלף מכוניות, ועוד איזה מכוניות! לא היו לנו חומרי הנפץ, אבק שריפה, לא היה במה לטעון את כדורי הרובים. האמריקאים ממש הושיעו אותנו עם אבק השריפה ועם חומרי הנפץ. וכמה פלדה הם סיפקו לנו! האם יכולנו בכלל לארגן מחדש את ייצור הטנקים ללא הסיוע האמריקני בפלדה?!"

(מתוך התזכיר הסודי מאת ו. י. סמיצ'סטני, יושב הראש של הק.ג.ב., לחרושצ'וב, 27 במאי 1963. רק שבספר הזיכרונות הרשמי שלו, המותאם לנסיבות השעה, השקרן העלוב ייתן הערכה קוטבית לתועלת שבלנד-ליס).

במהלך המלחמה, בעלות הברית סיפקו פי 1.5 יותר מכוניות מאשר ברית המועצות ייצרה בעצמה. אלה תודלקו ב-2230 אלף טון בנוזן שסופק בידי בעלות הברית. ברית המועצות כמעט לא ייצרה קטרים בזמן המלחמה, האמריקנים סיפקו לה 1900 קטרים ו-66 קטרי דיזל. הם סיפקו לה פי 10 קרונות ממה שהיא עצמה ייצרה בשנות המלחמה, ואלה נסעו על גבי יותר מ-622 אלף טונות של פסי רכבת שסופקו בידי בעלות הברית. אשר לחומרי נפץ, שבו, בין היתר פוצצו המסילות שנפלו לידי הגרמנים, – שליש מהם היה מתוצרת אמריקנית.

אילוסטרציה קטנה לעניין הסיוע היא הקטיושה המפורסמת – שרכבה על המרכב של סטודבקר האמריקני. טי-34 קיבל את תותח שמונים וחמישה מילימטר האימתני שלו רק אחרי שהאמריקאים סיפקו לרוסים את המכונה השלישית שהייתה חיונית לייצור בסיס מתאים לצריח שלו. השתיים הקיימות לא עמדו במשימה. האמריקאים והבריטים סיפקו אלפים רבים של מכוניות תעשייתיות ואינספור טונות של חומרי גלם.

באופן כללי, לקראת תחילת 1942, מחצית מן התעשייה הסובייטית נפלה לידי הגרמנים. כך, למשל, מתוך שלושה מפעלי ייצור אלומיניום, נותר רק אחד, הקטן שבהם, באוראל. במהלך המלחמה, הרוסים ייצרו 263 אלף טון אלומיניום, ובעלות הברית סיפקו 328 אלף טון – היינו, מחצית מן המטוסים הסובייטיים נבנתה מאלומיניום אמריקני וקנדי.

מערכות הקשר היו עקב אכילס סובייטית עוד לפני תחילת המלחמה, ובמהלכה, בעלות הברית מסרו לרוסים 35800 מכשירי קשר, כמעט ששת אלפים ממסרים ו-348 מכ"מים, אף שבקצב שבו הסובייטים ייצרו ושרפו את השריון שלהם, תמיד הורגש מחסור באמצעי הקשר.

בים – ברית המועצות קיבלו 500 אניות מלחמה, כולל 28 פריגטות. אני אעצור כאן, אבל לפני זה רק אעיר ששימורים אמריקניים הצילו מאות אלפים ממוות ברעב – ברית המועצות קיבלה ארבע וחצי מיליון טונות, אני אחזור על המספר הלא-ייאומן - ארבע וחצי מיליון טונות של מזון.

כל זה, הלכה למעשה, חינם אין כסף: ארה"ב לא דרשה תשלום עבור אמל"ח שהושמד בזמן הלחימה, רק עבור ציוד אזרחי שנמצא בידי מקבלות הלנד-ליס בתאריך השני בספטמבר 1945. כמו-כן, האמריקנים הפחיתו את החוב – כמה וכמה פעמים. וכך, בשנת 2006, רוסיה פרעה סופית את חובה – כאשר סיימה לשלם 722 מיליון דולר (כ-7% מתוך 11 מיליארד דולר במטבע של שנת 1945). הקפיטליסטים החזיריים מאמריקה העמידו פנים שהם שכחו שבינתיים הדולר הספיק להכפיל את עצמו פי 11 בערך, והחוב האמתית הסתכם במעל 120 מיליארד דולרים מודרניים.

מן הסתם, אין הרבה טעם להסביר זאת ללאומנים רוסיים, היות שהניצחון במלחמה ההיא הוא בערך הסיבה היחידה לגאווה הלאומית שנותרה להם, ולכן אין זה מפתיע כלל שהחגיגות השנתיות של הניצחון איבדו שם כבר מזמן כל פרופורציה אתית ואסתטית. לנו, לעומת זאת, שווה להכיר את העובדות הקרות.

מדליה מהצבא האדום

מאת: מעוז חביב

שנת 1969 הייתה השנה הראשונה למלחמת ההתשה בתעלת סואץ, זו שבאה בעקבות מלחמת ששת הימים אותה ציינו בתרועת חצוצרות במלאת לה יובל – בשנת 2017.

ובאותה שנה, 1969, ירדנו שלושה חברים מקבוץ צרעה שליד בית שמש, ערב חג הפורים, לחודש מילואים במסגרת יחידת המצפים של חיל האוויר אליה השתייכנו, לצפייה מגדות תעלת סואץ במגמה לגלות ולזהות חדירת מטוסי אויב מצריים "בגובה צמרות העצים" החודרים במטרה לתקוף את כוחותינו שממזרח לתעלה.

אחד מאתנו ירד דרומה, לגזרת האגם המר הידועה לשמצה. השני הוצב מול איסמעיליה ואילו אני, השלישי בחבורה עליתי צפונה למוצב שעל שפת התעלה צפונה מקנטרה.

המלחמה הייתה אז בעיצומה. חיל האוויר שלנו עדיין לא הופעל ואנחנו חוונו את נחת זרועה של הארטילריה המצרית מרובת הקנים שהפגיזה אותנו על פי דוקטרינת הלחימה הסובייטית.

באגם המר לא ניתן היה אז להרים ראש מאימת ירי הצלפים. אל מול איסמעיליה התרכזו כוחות רבים של הצבא המצרי והתחושה הייתה שאוטוטו כל הצבא המצרי עומד לעלות על מוצב הקת"ק (קצין התצפית הקדמי) הממוקם אך מאתיים מטר מבתי הקיצוניים של איסמעיליה.

ואילו אצלי, במוצב שצפונה מקנטרה בין התעלה ממערב ושטח הביצות שממזרח, היו מנופינו מניחים בשצף קצף את אריחי מסילת הברזל המפורקת בקו אל עריש קנטרה, כשחפ"צים להגנה על גבי הבונקרים – שכבת ההגנה מפני הפגזים המתפוצצים.

שלושתנו, כל אחד בעמדתו שלו, שומעים היינו בקשר את הקשרים והקשריות הרוסיים, הללו שהעבירו הוראות מוצפנות בשפה הרוסית לארטילריה שהפגיזה אותנו. גם דוברי הרוסית שבינינו אכן הבינו שניתנות בקשר הוראות תיקון, שינויי יעדים וייתכן סוגי פגזי ארטילריה שאת טעמם נטעם בעוד רגע, אבל גם הם התקשו להבין את משמעויות שפת הקוד הסתומה.

ואילו בעת הפסקות הירי עת נדם רעם התותחים, יכולנו לראות בעינינו בעברה השני של התעלה, את הקצינים הרוסיים על מדיהם, מלווים את עמיתיהם המצרים, מטפסים על הסוללה שמנגד, כדי לתצפת לעברינו, לטכס עצה ולמצוא תחבולה היאך לפגוע בנו באופן קשה יותר, יעיל יותר, אימתני יותר, ואנחנו רואים בעינינו ונוצרים את אשנו שכן ההוראה הייתה ברורה – אין לפגוע ברוסים...

עברו כארבע עשרה שנים.

מאחורינו לא רק מלחמת ההתשה על שמונה מאות קורבנותיה אלא גם מלחמת יום כיפור העקובה מדם. השנה – 1983, ואני, שהקמתי בקיבוצי, צרעה, את מרכז ה"סמינרים" הקצרצרים למבקרים ותיירים מכל העולם – MINI KIBBUTZ SEMINARS – הייתי עסוק במרץ בהדרכת המבקרים בקיבוץ במפעל הטרי ששמו יוצא לפניו הן בארץ – הן בחו"ל.

קבוצות מקבוצות שונות פקדו אותנו. גם משפחות ובודדים. בין הבאים – קציני או"ם המשרתים במזרח התיכון מגאנה וניגריה, מניו זילנד וקנדה, מבלגיה ומצרפת, מקצינים זוטרים ועד לרמי המעלה שבראש הפירמידה. כבר התרגלתי לקבל התראה קצרה מקצין הקישור של צה"ל לאו"ם – "אני מגיע בעוד שעתיים עם קבוצת קצינים דוברי אנגלית או צרפתית – בסדר?"

- "בסדר".

וכך, יום אחד מודיע לי קצין הקישור שהוא מגיע אלי בשעה 10:00 עם שלושה קצינים לביקור קצר.

- "יהיה בסדר" – אישרתי והתארגנתי לקבלם.

עברו שעתיים. עברו שלוש. השעה כבר אחרי 11:00 והקצינים אינם. דאגתי, שמא קרה משהו בדרך מירושלים. ציפיתי להגעתה של קבוצה נוספת לאחריהם ונלחצתי. ידעתי שלפחות קציני האו"ם נוהגים להגיע בזמן. מה קרה?

דבר לא קרה. באיחור של למעלה משעה נכנס הסטיישן הלבן בשערי המשק עם סימון האו"ם הבולט בצדו ועל גבו. משחנה במגרש החניה, יצאו ממנו שני קצינים רמי מעלה, גנרלים, שמיד תפסו את מבטי וכמו הפנטוני. שניהם היו גבוהי קומה, מוצקים, תווי פנים חדים, סלאביים. מדיהם גזורים על גופם בקפידה, תפורים ומגוהצים למשעי. חליפה צבאית עליונה בצבע ירוק כהה. חגורה מהודקת עם אבזם מוזהב. כיסים רבועים גדולים עם כפתורי "זהב". וכן, דרגות מוזהבות על הכתפיים על גבי מצע קשה, מעומלן היטב. לראשיהם כובעי קצינים רחבי שוליים ומצחייה מוגבהת מאוד, עטורים בסרט אדום כדם. גם בצווארון הזקוף והמעומלן היו סמלים אדומים בולטים. על החזה בלטו, ולא ניתן היה לטעות בכך, ארבע אותיות לטיניות בגודל של קידוש לבנה – U.S.S.R.

אני משער שבאותו רגע נשתלתי במקומי ושניתן היה לחוש בכך בלא כל קושי. קצין הליווי הצה"לי, רב סרן דובר רוסית, הציג את האורחים בפניי – שני גנרלים סובייטיים מהצבא האדום, קצינים בכירים בצוות משקיפי האו"ם המשרתים בסוריה, שקפצו לרגל עניינים כלשהם למטה האו"ם בארמון הנציב בירושלים, ועתה הם בדרכם חזרה לדמשק. הם היו מאוד מעוניינים בהזדמנות בואם לישראל לבקר בקיבוץ והרי הם לפניי, אך זמנם מוגבל, הם חייבים להגיע למעבר הגבול בסמוך לקוניטרה לא יאחר מהשעה חמש אחר הצהריים.

אל הקצינים נלוותה רעייתו של המבוגר והבכיר מבין השניים, רוסיה שמנמנה שחזותה הסגירה את מוצאה בלא קושי, להבדיל ממראה הקצינים עצמם. הללו הציגו עצמם באנגלית מהוקצעת במבטא, ככל שייראה מוזר – אמריקאי. האשה לעומת זאת לא ידעה אנגלית כלל.

עלינו למועדון לחבר, לאירוח על כוס קפה ועוגה ולהסבר ראשון על הקיבוץ. ככל שסיפרתי את סיפורו של הקיבוץ בישראל, היו עיני השניים נעוצות בי, עוקבות בשימת לב רבה אחרי כל מילה כשהם קשובים רב קשב. הפסקתי ושאלתי אם הם מעוניינים לתרגם את הדברים לרוסית כדי שגם האישה תבין.

"לא, לא" – מיהר בעלה להשיב. – "אנחנו נסביר לה כבר אחר כך..."

סיפרתי אפוא על הקמת הקיבוצים בישראל על ידי חלוצים יהודים צעירים שעלו ארצה מרוסיה בראשית המאה העשרים. סיפרתי את סיפורו של קיבוץ צרעה, שהוקם בשלהי מלחמת השחרור שלנו כדי להוות מחסום בין הצבא המצרי הפולש שהגיע ממש עד אלינו, עד לבית שמש של היום – "המשלט המשותף" של אז, ולבין "כביש הגבורה" שזה אך נסלל ונחנך וחדש את הקשר המלא לירושלים הנצורה, וזכור לי שמאוד השתדלתי ומאוד שמחתי להדגיש ולהבליט דווקא את הנקודות הללו בהסבר הקיבוצי שלי, בפני שני אורחי המכובדים והרעיה שלא הבינה... סיפרתי כיצד התמודדו מקימי הקיבוץ עם הכישלונות החקלאיים שבראשית הדרך, וכיצד פיתחו את השימוש במי הקולחין – מי הביוב – של העיירה השכנה להשקיית השדות. וכמובן שסיפרתי כיצד פועל קיבוץ, מי הם המצטרפים אליו ועד כמה קשה, מורכבת ומסובכת דרך החיים הייחודית הזאת למצטרפים אליה – מרצונם ובחירתם כמובן.

כאן היו לאורחיי שאלות. שאלות רבות מספור. שאלות ענייניות, פקחיות, נבונות, מעמיקות שלא כשאלות התייר היהודי האמריקאי הממוצע, למשל – עם כל הכבוד. הם שאלו באמת כדי לנסות ולהבין את המהות, לחדור פנימה לעומק השיטה, ללמוד היאך וכיצד ומדוע נוצרה והתפתחה דווקא כאן, בישראל, ובסיכומו של דבר אף הצליחה. מתוך צרורות שאלותיהם היה גם ברור עד כמה חשוב להם הנושא של חינוך הנוער.

"לנו ברוסיה יש בעיות לא פשוטות בנושא העברת המסרים החברתיים שלנו לבני הנעורים. הנוער איננו נלהב לקבל את החינוך הניתן והוא מושפע יותר ויותר מהתרבות המערבית הקלוקלת... האם אתם אינכם נתקלים באותה בעיה?..."

התייחסתי לשאלותיהם בזהירות. זכרתי שלפני קצינים גבוהים. האנגלית המהוקצעת שבפיהם הבהירה שאינם קצינים של סתם ושנושא המודיעין איננו רחוק מהם... הללו אנשי צבא שאת הידע שלהם, הכישרון והמידע וודאי חולקים עם "הצד השני", שעל כן מוטב להיזהר אפילו במה שנראה כל כך פרוזאי.

אחר כך יצאנו לסיור רגלי בקיבוץ. השלושה הלכו כמוקסמים, לא מאמינים למראה עיניהם. ניכר היה שקשה להם להאמין שניתן להשיג בדרך חיים קולקטיבית את אשר נגלה לעיניהם. הרי הם, מהו קולקטיב, יודעים גם יודעים...

הם היו כמובן חברותיים מאוד. המשיכו לשאול ולהתעניין לכל אורך הסיור ללא הפסק וניסו להפיק מן הביקורון הקצר את המירב שרק ניתן. פתאום נפתח להם חלון אל הצד שמנגד וניכר היה שהמפגש מותיר בהם רושם עמוק.

הגענו לבית התינוקות. ביקשתי מהחבורה הקטנה להמתין רגע בחוץ ונכנסתי כדי להסביר מי ומה האורחים ושברצוני להכניסם. הצוות והאימהות שבפנים הופתעו והתרגשו ושמחו להזמינם פנימה. הרי בסך הכול היחסים הדיפלומטיים עם ברית המועצות נותקו כבר ב- 1967 ומי יכול היה לפלל לארח ככה פתאום קצינים גבוהים של הצבא הסובייטי האדום...

נכנסנו.

בהיכנסנו ישבו במרכז המבנה שש אימהות שהאכילו כל אחת את תינוקה. החבורה כמו נשתלה במקומה.

לפתע תפסה אותי רעיית הקצין בחוזקה בשרוול חולצתי והחלה לפלוט בהתרגשות רבה משפטים מלאי התפעמות ברוסית, ואני, כמובן, לא הבנתי דבר וחצי דבר מכל אשר אמרה. אבל כן ידעתי שהגברת נרגשת עד מאוד למראה עיניה ושלפחות בית התינוקות גרם לה לצאת מגדרה עד שלא יכלה עוד לשים מעצור לרגשותיה.

משיצאנו הזמנתי את אורחיי לארוחת צהריים עם חברי הקיבוץ בחדר האוכל. הדבר מאוד התבקש. הייתה שעת צהריים. בפניהם נסיעה ארוכה של כחמש שעות ואני הרי ידעתי שמלבד החוויה המרגשת שיעניק הדבר לאורחיי הרוסיים, לא פחותה תהיה, וודאי אף גדולה מזו חוויית החברים למראה קציני הצבא האדום המסבים עימם לארוחת הצהריים בחדר האוכל שלנו... אבל השניים, לאכזבתי, התנצלו שוב ושוב. בחמש הם אמורים להיות חזרה בדמשק ואינם יכולים לאחר בשום פנים ואופן כי מעבר הגבול נסגר קודם לכן. מאוד מאוד חבל להם אבל היום לא ניתן. מי יודע – אולי בפעם אחרת...

ירדנו אפוא לכיוון מכוניתם שבחניה.

ברדתנו פניתי לצעיר שבין השניים שצעד לידי. עכשיו אמנם הלך חברו הבוגר ממנו לצד רעייתו לפנינו וניכר היה שהפעם אמנם שיתף אותה וסיפר לה מחוויותיו.

- "מותר לשאול שאלה" – שאלתי.
- "בוודאי" – ענה, מסביר פנים.
- "הרבה שאלות שאלתם אותי" – פתחתי – "ואני, למרות סקרנותי, לא שאלתי אתכם ולו שאלה אחת..."
- "ובכן?"
- "כמה זמן אתה משרת בתפקידך בדמשק?"
- "שנתיים" – השיב. – "הרבה זמן..."
- מתגעגע הביתה?"

- "וודאי שמתגעגע".
- "וכשתחזור תסיים בכך את שרותך מחוץ למולדת וזהו?"
- "אינני יודע. בסך הכול כאיש צבא אני ממלא את המוטל עליי, וזו לי גם לא הפעם הראשונה..."
- "אה. אז היכן יצא לך לשרת עוד מלבד בסוריה?"
- "במצרים" – ענה, ולראשונה, חשתי אצלו בחוסר נוחות ואילו בשרי שלי נעשה כרגע חידודין חידודין.
- "וכמה זמן יצא לך לשרת אז, במצרים?"
- "חמש שנים... אפילו לי קשה להאמין." שוב חשתי בהתרגשותי הגוברת.
- "ומתי זה היה?"
- "מתי?" – חכך בדעתו ושוב חשתי באי הנוחות הגוברת שלו – "בערך לפני עשור, עד 1972..."
- "אהה, זה באמת מעניין" – פלטתי כאילו כלאחר יד, אך עמוק פנימה אני חש את הצמרמורת האוחזת בגבי. נזכרתי באותם ימים קשים של הפגזות בתעלה, ועתה ידעתי שמקומה וזכרונה של אותה "תעלה", עצמה אינם זרים גם לו.
- "ומה המעניין בזה?" – תהה.
- "מעניין? כי גם אני הייתי שם באותו הזמן, אבל מן הצד השני, כמובן..."
- "אוה" – המהם שוב באי נוחות, ואני חשתי עמוק עמוק בבטן מן תחושת ניצחון מתוקה כזאת שעולה וגואה בי. מעין סגירת מעגל עבורי ואולי, מי יודע, אולי פתיחת מעגל חדש עבורו, מעגל של תהיות ושאלות שעליהן יאלץ לחפש את התשובות שהביקור הזה וודאי שלא יקל על מציאתן. אם יעמוד שוב מולנו וישאל את עצמו, למה המלחמה הזאת בנו. חזקה היא שהביקור הזה לא יקל עליו את מתן התשובות.

הגענו למכונת.

לחצתי ידיים כדי להיפרד, אבל הקצינים הממהרים כמו לא מיהרו הפעם. התבקשתי להמתין אך לרגע. הקצין הבכיר פתח את דלתו האחורית של הסטיישן והוציא תיק ממנו שלפו ספר – אלבום תמונות מפואר ומהודר של ברית המועצות עליו מיהרו לרשום הקדשה באנגלית מסתלסלת ובכתב רהוט וברור – "לחברים של צרעה קיבוץ בהוקרה מקציני האו"ם הסובייטיים – 1983". (אכן, כך רשמו – צרעה קיבוץ ולא קיבוץ צרעה...).

הם הגישו לי בדחילו ורחימו את הספר ואני אכן הודיתי להם בהתרגשות. ואז חזר וניגש אלי הבכיר שבין השניים, הוציא מתוך קופסת קרטון קטנה מדליית כוכב מוזהבת שבמרכזה מוטבע בגדול המספר 60 – שישים שנה לצבא האדום והיא עטורה סביב סביב בקרניים בצבע אדום, ענד את המדליה בחגיגות על חזי והכריז:

"אני עונד לך את מדליית הצבא הסובייטי האדום, וראה את עצמך כישראלי הראשון שזכה במדליה הזו מאז ניתוק היחסים בין מדינותינו ה-1967".

וכי מה יכולתי לומר? בסך הכול עבורי הייתה זו המדליה הראשונה שזכיתי לקבל בימי חיי – ועוד אחת שכזו...

שוב לחצנו ידיים ונפרדנו כידידים. ליוויתי במבטי את הסטיישן הלבן היוצא את שערי הקיבוץ בדרכו צפונה לבירת סוריה – לדמשק. לא יכולתי לדעת מה אמנם מתרוצץ לאחר הביקור הזה במוחותיהם של מבקריו, שלפחות האחד משניהם, כך ידעתי בבירור, הדריך את קציני הצבא המצרי שלחמו כנגדנו במלחמת ההתשה וערב מלחמת יום כיפור. האם יערער ויפגע הביקור הקצר הזה ברצונם לתמוך כשם שעשו באויבינו?

מכל מקום, עבורי היה זה עוד ניצחון קטן – חוויה שכמותה אין שוכחים.

מעוז חביב

קיבוץ צרעה

רישיון 11277.

"על דרך הצלחה" בחירת מסלול לרכב מנועי יוכיי משל- מורה דרך

במיוחד למורי דרך מדריכים ומובילי קבוצות

בחירת הדרך בה תובילו את הקבוצה אותה קיבלתם עליכם, נחלקת לשניים .
קביעת **דרך ההובלה** הפיזית ואופן ההדרכה .
ישנם עוד מרכיבים הקשורים בדיאלוג שבין "המדריך והמוביל" להמארגן" לבין
המטיילים שבקבוצה. מלבד שני אלה אך לכולם יש השפעה על "הרגשת ההצלחה"
של הטיול.
בנוסף לכך ישנו המרכיב המוטורי שמהווה זה חלק חשוב ולפעמים מכריע, לקבלת
התוצאה לה אנו מצפים .

השילוב שבין המגוון ציפיות של המטיילים, לבין המרכיבים השונים העומדים
לרשותנו כגון : צירי התנועה של הרכבים,
תאי השטח ואיכותם

היכולות המתודיות של ההדרכה והכנה
משתתפים נוספים בצוות

חיזוי של אילוצים ואלתור פתרונות לבעיות .

מרכיב נוסף שמהווה ערך חשוב בתכנון הטיול הינו, **חלוקת הזמן** או בשמו הנוסף
ניהול הזמן . חלוקת הזמן בין השלבים השונים בהתקדמות הטיול, מגבלות
הקשורות באורך היום, (חורף וקיץ) חסימות צירים, תקלות ברכב התנהגות הקבוצה
(...) ועוד "מרעין בישין" למיניהם, שלא כתובים בשום ספר הדרכה – המוכרים
בשם העממי, חוקי מרפי...

* **בחירת מסלול** לרכב מנועי תלוי בעבירותם של הרכבים המשתתפים. (גיפים 4X4,
גיפונים 4X4, SUV, רכבים 4X2, ריזרים, אופנועים, טום-קארים וכיוב'). חובה
על המדריכים להכיר מה היכולת של כל אחד מרכבים אלה, ומהי התאמתם לדרך
בה בחרנו להוביל את הטיול. לעיתים יש שילוב של רכבים בעלי ביצועים שונים של
עבירות באותה קבוצת הובלה והדרכה. גם ידיעתם וניסיונם של הנהגים יש לבדוק
וגם לתדרך בהתאמה . את אלה יש זהות בעוד מועד.

בתוך תכנית הטיול משולבים לעיתים קטעי הליכה המצריכים יכולת אישית של
החברים בקבוצה – זיהויים של המשתתפים עם מוגבלויות תנועה, תמנע תקלות
בתכניות שלנו. יש מארגנים אשר מכוונים מראש לקבוצות עם מוגבלויות כך
שהתכנית חייבת להיות תואמת ליכולות של הקבוצה.

**** השטח – ציר התנועה** בו אנו מטיילים , תנאי הדרך משתנים , עונות השנה , שינויים הקשורים בחי והצומח (איסורי כניסה), פעולות אנושיות לאורך הצירים (שטח אימוני אש , אתרי בניה וכיוב'..). כל אלה , הינם מגבלות שצריך לדעת מראש . לעיתים ידע מוקדם על נכונותם של המשתנים הללו , יכולים להוות גם יתרון (פריחות , נדידת ציפורים, מבנים ואתרים חדשים , אירועי שטח טבע של גופים אחרים וכו'..).

***** תא השטח** בו אנו מטיילים . התנועה על ציר שבחרנו מוביל אותנו והמטיילים אל תאי שטח המכילים את האטרקציות שלשמן הגענו עד הלום. (!!!) הכרה וידע של תא השטח בו אנו נמצאים הינה ערובה להרגשת ההצלחה של הטיול , דבר שיוביל את המשתתפים להירשם לטיול שטח הבא ! מעבר בתא שטח מבלי להתייחס אל האטרקציה שבמקום, יגרום לאכזבה ולפגיעה בהרגשת ההצלחה .

ישנם כמובן גם בלתי"מים שאין באפשרותנו לחזות מראש , למצב זה כדאי להכין אלטרנטיבה . אך גם מצבים בלתי צפויים היכולים בגישה נכונה להוות עליית מדרגה באיכות הטיול. (אתגרים בדרך, תופעת טבע חד-פעמיות, פגישה עם מקומיים – בני אדם, חיות, צמחים, וכו'...). אסור להתעלם מאלה או שכמותם גם אם אינם מופיעים בתכנית הטיול .

יש לאפיין את הנושאים על פי שלושת הסעיפים הנ"ל . ועליהם להוסיף את מרכיב הזמן וגמישות בביצוע, בהתאם לתנאים משתנים .

ישנו גורם נוסף שלא מופיע כסעיף בתכנית של "מְנֵהָג" הטיול, אך רוב מורי הדרך מן הסתם, מודעים לו. הכוונה לדינאמיקה הנוצרת בטיול בין המשתתפים לבין עצמם ובינם לבין צוות ההדרכה. החוויה האנושית יש לה משקל גבוה כשבאים אנו לבחון את הצלחת הטיול.

אחרית דבר : הכנה מושכלת של תכנית טיול קרוסאובר והידע בתפעול נכון של מרכיבי הטיול כפי שפרטנו , יאפשר למורה הדרך ולמטיילים להגיע בזמן ובנוחות אל היעדים . זו הדרך להרחיב באופן ניכר את אתרי הטיול שאינם נגישים למטיילים . כך, נוכל ליהנות מכל הטוב שארצנו יכולה לתת.

שחזור מסע דרך הבשמים ברגל - מפטרה ועד עבדת ותגלית היסטורית חדשה תוך כדי המסע מאת : ג'אן-שי דניז מורה דרך

שמי ג'אן-שי דניז, אני מורה דרך לאורכה ולרוחבה של ארצנו. אני חי ונושם את התחום המדברי, מדריך תיירות נכנסת מארצות דוברות הגרמנית ומדריך ישראלים בטרקים ברחבי העולם.

אני פונה אליכם בבקשת עזרה במימון מחקר, שאני מקיים מטעם אוניברסיטת תל אביב בהנחית ד"ר גיא שטיבל, אודות התגליות ההיסטוריות המרגשות של החורף האחרון.

בפברואר 2018, יצא לפועל פרוייקט שיתוף פעולה, בין אזורי, שקם במטרה לשחזר מסע רגלי בדרך הבשמים מפטרה לעבדת.

אני השתתפתי במסע מטעם בית ספר שדה, שדה-בוקר, לצד שוקה רווק, פרופ' חיים בן דוד, ד"ר עוזי אבנר ועוד עמיתים רבים וטובים.

תכנון המסע הביא לבחינה מחודשת של הסקר שנערך בשנות ה-70' ע"י זאב משל ויורם צפרייר סביב הדרך הנבטו-רומית" דרך הבשמים ("בין עבדת לערבה).

ההכנות למסע הובילו לגילוי קטע דרך בתולי, חדש לחלוטין למדע, בן 7 ק"מ, בין מצד גרפון למצד מחמל כחלק מהדרך העתיקה בין עבדת למויאת עוואד (מואה) שבערבה.

בנוסף, הביא המסע לגילוי 14 אבני מיל חדשות למחקר. את אבני המיל הוצאנו במו ידינו מאדמת המדבר.

במקטע החדש במהלך שני גיחות נוספות לשטח. על חלק מהאבנים כתובות בלטינית שטרם פוענחו בצורה רשמית, כגון כתובת מרגשת, שתוכנה ככל הנראה הקדשה לקיסר סוורוס (מאה-2 לספירה). עדיין רב הנסתר על הגלוי.

כמו כן, חשוב לי להדגיש לא רק את הגילוי, אלא גם את העובדה שמדובר בציר הליכה בתולי ושמור. זוהי דרך עתיקה שיש לה פוטנציאל עתידי גדול כמסלול תיור חוצה מדבר, לטיילים ישראלים ולא פחות לתיירים שנמשכים לתיירות היסטורית. קטע הדרך החדש מיועד להצטרף לפרויקט אבני המיל בישראל. מותר לציין שבארץ יש את ריכוז אבני המיל הגדול בעולם-למעלה מ-900 אבני מיל וכמה מאות אבני מיל נושאי כתובות! הגילויים החדשים יוצגו בקרוב במוזיאון ישראל.

נפלה בחלקי זכות גדולה לחקור את הגילויים החדשים, באוניברסיטת תל אביב, במסגרת תואר שני והמשך לדוקטורט, בהנחיית ד"ר גיא שטיבל.

המחקר דורש הקדשת זמן, וויתור על חלק ניכר מהזמן להדרכה. עזרה בהפצת המכתב למי שיש לו השפעה, ורצון ואפשרות לעזור במימון המשך המחקר תעזור מאוד.

אודה לכם מאוד אם תראו לנכון לעזור לי במלגת מימון לקידום מחקר זה.

כמו כן, אצרף מכתב מאת מנחה המחקר, חוקר ארכיאולוגיה קלאסית וצבאית, חופר מצדה, ד"ר גיא שטיבל.

על מנת לקבל תמונה קצת יותר מקיפה אודות הפרשה, אמליץ לקרוא את הקטע הבא מתוך כתבה שכתבתי ופורסמה בעיתון אגודת מורי הדרך. הכתבה עוסקת בחשיפת התגליות החדשות ושחזור מסע דרך הבשמים מפטרה לעובדת :

שחזור מסע דרך הבשמים ברגל - מפטרה עד עבדת ותגלית היסטורית חדשה תוך כדי המסע.

יצאנו ברגל, לבדוק מה היה הנתביב ההגיוני והראשי ביותר בו השתמשו הנבטים ושיירות המסחר שלהם במקטע הדרך שבין פטרה בעבר הירדן לעבדת בנגב הישראלי. על מנת לשחזר את הדרך בצורה מדויקת, לקחנו איתנו גמלים. למסע מרגש ומרתק, יצאנו לדרך עם טובי החוקרים וותיקי הסיירים -פורפסור חיים בן דוד, שוקה רווק, ד"ר עוזי אבנר, אנשי שדה בוקר, מדריכים, טיילים, תיירנים ואוהבי מדבר.

רקע מקדים על דרך הבשמים - מי, מתי ולמה?

מקובל על רוב החוקרים לתארך את הופעת הגמל, כרכב שיירות מדבר (בארמית: שירתא, בערבית: שיארה), למאה 12-13 לפנה"ס. התפתחות שיירות הגמלים בסוף האלף השני לפנה"ס היוותה מהפכה תעבורתית, שפתחה צירים ישירים וחוצי מדבר, מהמפרץ הפרסי ומדרום-ערב אל הים התיכון. הופעת נאות המדבר פטרה ותדמור כערי-שיירות, מהווה ביטוי מובהק למהפך זה. מניפת דרכי הבשמים החלה להתקיים כבר ב-2,100 לפנה"ס בקירוב, כשמשלחות יצאו ממצרים בספינות אל איזור תימן וסומליה לטובת ייבוא של מטעני שרף ובשמים - מאותה משפחת צמחים טרופיים, עצים ושיחים סוככניים, שמהם גם הופקו המור והלבונה. לדעת רוב החוקרים היו המור והלבונה המוצרים היקרים והמבוקשים ביותר בימי המסחר הנבטי הענף שהתקיים באזורנו לפני כ-2,000 שנה. הצרכנים הגדולים היו המקדשים השונים, בהם הועלו כמויות גדולות של זבח - מבית המקדש בירושלים ועד המקדשים הרבים שהיו פזורים ברחבי האימפריה הרומית. קצוות מניפת דרך הבשמים היו נמלי הים התיכון - עזה ואל עריש (בצפון צור, צידון ועוד), מהן נשלחו הסחורות אל עברו השני של הים התיכון ואירופה. את ריח שריפת הקורבנות ניתן היה לעדן ולנטרל בעזרת קטורת המור והלבונה. מארג דרכי הבשמים החל לדעוך בהדרגה עם התנצרות האמפריה הרומית בשנת מאה ה-4 לספירה, כשהמקדשים הומרו לכנסיות, והופסק פולחן שריפת הקורבנות. (השראה מכתביו של עזרא אוריון)

תגלית חדשה למחקר - גילוי הקטע האבוד תוך כדי המסע!!!

גילוי המקטע המערבי ה"אבוד" באורך של כ-7 ק"מ, על דרך הבשמים ממצד מחמל למצד גרפון, הוא מרגש ומחדש. את המקטע פספסו זאב משל ויורם צ

פריר ב-1974 כשערכו את הסקר מטעם [בית ספר שדה, שדה בוקר](#).

לפני כשבועיים, בעת הכנות לשחזור מסע דרך הבשמים המדובר, חזר זיו שרצר וצוות המדריכים של ביס"ש שדה בוקר, לאותו מקטע בו לזאב משל ויורם צפריר היה "חור" ברציפותה של הדרך. בסיור התגלה המקטע האבוד תודות לחושי החדים והיכרותו המעמיקה של זיו שרצר, עם חכמת דרכי המדבר והגיון פסיעתו של הגמל. יחדיו בשטח, על פי ספירה של המרחק בין אבן לאבן (1,500 מטרים), מצאנו בין מצד מחמל למצד גרפון ובנחל חווה עליון- סך הכל 9 אבני מיל חדשות ו-5 מבנים מלווי דרך שלא היו ידועים למחקר ולציבור!

המקטע הוא חלק מדרך עתיקה שהפכה לדרך צבאית רשמית, מהשלב בו פטרה והממלכה הנבטית כבר היו חלק מ"פרובינקיה ערביה" תחת שלטון רומי (סיפוח הממלכה הנבטית לרומא בימי הקיסר טריאנוס ב-106 לספ'). תקופה זו השאירה ממצא חומרי (מטבעות ועוד). כמו כן, השאירה חותם אדריכלי-רומי על פטרה והפכה את דרך הבשמים לכביש צבאי רומי, ברוחב 4-6 מטרים, בעל קטעים מרוצפים, כולל מיצדים רומיים מלווי דרך, חאנים ו"ערים" נבטיות בעלות שלב רומי דומיננטי. לראיה, אבני המיל הרשמיות שמצאנו קבורות בנחל, בכל 1,500 מטרים, חלקם עם כתובת לטינית שטרם פוענחה, ככל הנראה הקדשה לקיסר. את תוכן המסע, ונתיב דרך הבשמים הנבחר בירדן, הוביל פרופ' חיים בן דוד, חוקר דרכים עתיקות, היסטוריון וארכאולוג ממכללת כנרת. איש צנוע, מדהים ומדריך בחסד עליון. גם שוקה רווק, האגדה המהלכת בן ה-86, וותיק הסיירים בארץ, יזם את המסע, הגשים חלום וצעד את כל הדרך מפטרה לעבדת. זכות גדולה. היה מסע מרתק.

אודה להתייחסותכם

בברכת שנה טובה,

גיאן-שי דניז

0546-442032

פינת הבול - מסעו הראשון של קולומבוס מגיש יעקב וידס

שוב חום יולי-אוגוסט. הצצתי בתאריכון חודש אוגוסט שאנו עומדים בפתחו. כאשר המאמר הזה יופץ כבר נהיה בעיצומו. בדקתי אלו אירועים חשובים היו באוגוסט במהלך ההיסטוריה. אגב, כאשר הכינותי תוכנית להנפקת בולים לשנת התכנון הקרובה, נהגתי להכין רשימת אירועים הקשורים אלינו ולבחור מתוכם את החשובים ביותר.

בדקתי וב-3 באוגוסט 1492 יצא קולומבוס למסעו הראשון, מסע שהביא אותו לחופי יבשה לא מוכרת לו שהיום נקראת אמריקה. זה מחזיר אותי כ-25 שנה אחורה, לשנת 1992. שנה זו הייתה שנה מיוחדת בספרד. ספרד חגגה 500 שנה ל-2 אירועים חשובים בתולדותיה: הרקונקווסטה וגילוי אמריקה. הרקונקווסטה הייתה כיבושה מחדש של ספרד על ידי המלכים פרדיננד ואיזבלה והדיפת המוסלמים אל מעבר למיצר גיברלטר ואילו גילו אמריקה בעקבות מסעו הראשון של קולומבוס. לא אכנס כאן לויכוחים הסמנטיים שהתנהלו אז לגבי השם "גילוי אמריקה" אבל היו לא מעט ויכוחים ואחד השמות שנתנו לאירוע זה – "מפגש בין עולמות".

אנחנו, העם היהודי, ציינו אירוע שלישי באותה שנה, טראומטי, גרוש ספרד.

ב-31 במארס 1942, חתמו המלכים פרדיננד ואיזבלה על צו המגרש את כל יהודי ארגון וקסטייליה שסרבו להתנצר. אני כותב "המלכים פרדיננד ואיזבלה" כי איזבלה הייתה, לא רק אשת המלך, איזבלה הייתה מלכה בפני עצמה – מלכת קסטייליה ואילו פרדיננד היה מלך ארגון. עם נישואי השניים התאחדו הממלכות למרות ששמרו על עצמאות מנהלית.

הזוג המלכותי הזה שטוף קנאות דתית הכריח את כל תושבי חצי האי האיברי להתנצר או לעזוב. על המגורשים היה לעזוב את ספרד עד ה-31 ביולי אותה שנה. התאריך העברי של ה-31 ביולי 1942, היה ח' באב. הטראומה הייתה כל כך גדולה שאירוע זה נוסף לכל אותם אסונות שמלווים אותנו בתאריך זה והרשימה ארוכה, לא רק חורבן בית.

שנת 1992 הייתה השנה שבו חגגה ספרד בעיקר את הרקונקווסטה אבל גם את גילוי היבשת הבלתי נודעת שהביא לספרד עושר רב. באותן שנים עשתה ספרד צעדים לשפר את יחסיה עם מדינת ישראל וזכורה ועידת מדריד שהתקיימה בסוף 1991.

ספרד חגגה. באותה שנה התקיים יריד בינלאומי בספרד והתקיימו בה משחקי האולימפיאדה שאחזור אליהם בהמשך המאמר.

אחד האירועים שמלווים חגיגות ממלכתיות היא גם תערוכת בולים עולמית (הצגתי זאת במאמרי הקודם בו סקרתי את בול המהפכה הצרפתית) וגם ספרד ערכה תערוכת בולים עולמית. אנחנו בשירות הבולאי נערכנו להנפקה מפוארת כראוי

לאירוע כה חשוב בתולדות עם ישראל ויחד עם זאת לא רצינו לפגוע במארחים והנפקנו גיליונית מזכרת מהודרת.

בשלושת הבולים אשר במרכז הגיליונית נראים קטעים ממפה שצייר הקרטוגרף היהודי אברהם קרשקש. המפה מסמלת את נדודיהם של היהודים אחרי הגירוש. כמו כן מופיעים איורים המתארים כמה מעיסוקיהם של היהודים בספרד: סופר ואיש רוח, רופא ומהנדס המנחה את הבנאים. האיורים נמצאים בבית התפוצות, תל אביב. בצידה השמאלי של גיליונית הזיכרון נראה צו הגירוש החתום בידי איזבלה ופרדיננד מלכי ספרד. ברקע מופיע בית הכנסת אל טרנסיטו שהפך לכנסיה. בצידה הימני של גיליונית הזיכרון נמצא תצלום פסלו של הרמב"ם – ענק רוח שדמותו מסמלת את הישגיהם הכבירים של יהודי ספרד. הפסל נמצא בכיכר טבריה בקורדובה שבספרד. בשני צידי הגיליונית אפשר להבחין בצבעי דגלי הלאום של ישראל ושל ספרד. הדבר מסמל את ההתקרבות בין שתי המדינות באותן שנים ולאחר כינון יחסים דיפלומטיים בין ישראל וספרד.

מעצב הגיליונית היה אד-ואן אויין, שאת שמו הזכרתי כבר במאמרי, הוא עיצב גם את הגיליונית של המהפכה הצרפתית. הגיליונית הייתה מהודרת, הרקע האפור היה מתכתי, מה שאי אפשר להראות כאן בדפוס. אם אני זוכר נכון הגיליונית זכתה בפרס ראשון של התערוכה לבולים שעוצבו עבור התערוכה.

אבל לא רק לתערוכה הנפקנו בול לציון 500 שנה למסע קולומבוס, שם שנועד להתחמק מהפולמוס העולמי הקשור למסע.

בבול רואים את 3 ספינותיו של קולומבוס עושות דרכן למערב, הספינות על רקע קטע מ"לוח התמיד" (לוח אסטרונומי), שחיבר האסטרונום היהודי אברהם זכות. בהפלגותיו נשא קולומבוס את התרגום הלטיני של הלוח הזה. אברהם זכות היה מתלמידיו של רבי

יצחק אבוהב, אחרון גאוני קסטיליה (זוכרים? בית הכנסת? צפת?)

בצידו השמאלי של השובל נראה אצטרולב, מכשיר לניווט אסטרונומי ששימש למדידת רום גרמי השמיים.

את הבול הנפקנו כדי להשתלב בחגיגה העולמית של אותו מסע.

כמו שכתבתי קודם, ספרד ארחה באותה שנה את היריד העולמי ואת האולימפיאדה, לאירוע זה בברצלונה 1992. לאולימפיאדה זו הנפקנו בול. הנפקנו אותו מספר חודשים קודם לכן, בדצמבר 1991. בנוסף לתחרויות הספורט שנערכו באולימפיאדה, נערכה גם תחרות לעיצוב הבול היפה ביותר. נבחרה גליונית מזכרת שהנפיקה אוסטרליה וכלל 4 בולים בענפי ספורט שונים. הבול הישראלי זכה במקום שני. עיתונאי ספרדי, שראיין אותי חודשיים קודם פרסם כתבה שבה הוא תוקף את החלטת השופטים וקובע שהבול הישראלי הוא זה שהיה צריך לזכות כי הוא משדר עוצמה, מעוף וחדשנות. אבל הוא לא היה בצוות השופטים וכתבתו באה לאחר מעשה.

בשנת 1993 נחנך בלוזאן שבשווייץ המוזיאון האולימפי מיסודו את הועד האולימפי הבינלאומי. הוקצה בו מדור מיוחד לבולי האולימפיאדה. מנהל השירות הבולאי הוזמן לטקס הפתיחה וזכה בפרס השני לבול היפה ביותר. הוא קיבל מידי סמראנש, נשיא הועד האולימפי, פסלון של האלה מינרווה, אותה הצגנו בגאווה רבה בדוכן המזכרות.

למה פורחים הכרכום והסתונית ביחד?

כתבה רותי יצחקי-ריכטר

במשך כל ימי הקיץ והסתיו נמנמו הפרחים בעלי הבצלים והפקעות בקרקע, ואזרו כוחות לפריחת החורף והאביב. רק החצב התעורר בראשית הסתיו ומיהר לקשט את החורש בתפרחותיו הגבוהות וההדורות. הוא נהנה מהאור, ממראה העצים ומהנופים הנהדרים, וניסה לשדל את חבריו האחרים, בעלי הבצלים והפקעות, שינבטו, יפרחו וייהנו גם הם מהאור ומהנוף, אבל הם סירבו לו. הנרקיס הסביר שאם יקדים לנבט ולפרוח, יבגוד בידידתו, הַבִּיצָה, הכלנית ענתה שרק באביב היא יכולה לפרוש לרווחה את כותרתה הצבעונית, והרקפת ענתה שאינה יכולה להישען עכשיו, בחום הנורא, על ידידה הסלע, כי גופו הלוחט יכווה את עליה ופרחיה העדינים..

באחד הימים לחש הכרכום באוזני החצב: "אני רוצה לשמוע להצעתך ולצאת לחורש כדי ליהנות ממראה עיניי, אבל אני פוחד לפרוח שם לבדי." והסתונית, שכנתו של הכרכום, הוסיפה בצער: "גם אני מתגעגעת אל האור ואל האלונים והאלות, אבל אני פוחדת מהיובש הנורא."

התבוננו הכרכום בסתונית והיא החזירה לו מבט של חיבה, ומיד התאהבו וחייכו בידידות זה אל זה.

אמר להם החצב: "אומנם כל אחד מכם אינו יכול לצאת לבדו, אבל עכשיו, כשאתם מאוהבים, תעניק לכם אהבתכם כוח ואומץ, ותוכלו לצאת ולפרוח ביחד. כי גדול כוחה של אהבה והיא גוברת על כל מכשול ותקלה."

שמעו הכרכום והסתונית את דברי החצב, ומיד אחזו ידיים ונבטו ביחד. מאז הם מקשטים את החורש בראשית החורף עד היום הזה.

כרכום חורפי. צילם אריה ריכטר.

סתונית היורה. צילם אריה ריכטר

המדע שמאחורי האגדה

כרכום חורפי תעודת זהות- כתבה רותי יצחקי- ריכטר

משפחה: אירוסיים

"בני דודים": מינים שונים של הסוגים אירוס, רומוליאָה וסיפן.
מאפיינים: צמח נמוך הפורח בחורש הים תיכוני בסתיו ובראשית החורף ללא עלים וללא גבעול. העלים הצרים והארוכים מופיעים בחורף, לאחר הפריחה. לעלי העטיפה הלבנים עורקים כחלחלים ובבסיסם כתם צהוב. הפרי מרובה זרעים. הפקעת החד-שנתית מתרוקנת כל שנה בעת הפריחה, ובמקומה נוצרת מעליה פקעת חדשה שמתמלאת בחורף, כשמופיעים העלים, ושורשים מתכווצים מעמיקים אותה למעמקי הקרקע. הכרכום החורפי צומח רק בישראל ובסוריה.
ריבוי: על ידי פקעות קטנות הנוצרות ליד פקעת האם וגם על ידי זרעים.
שימושים ופולקלור: ממין אחר של כרכום מפיקים את תבלין הזעפרן, היקר בתבליני העולם. מהשורשים ומהפרחים נהגו בעולם העתיק להפיק צבע צהוב. הצבע שהופק היה יקר מאוד, כי נדרשו 100 פרחים כדי להפיק גרם אחד של צבע. הכרכום נזכר בתנ"ך רק פעם אחת כצמח בושם שגדל בגן שלמה המלך. (שיר השירים ד', יד') הביטוי "התכרכמו פניו", (כלומר, הצהיבו פניו) מרמז על הקשר שבין הכרכום לצבע הצהוב. הכרכום הוא פרח מוגן ואסור לקטוף אותו או לעקור את פקעותיו.

סתונית היורה כתבה רותי יצחקי-ריכטר

משפחה: סתוניתיים. בעבר נמנתה על משפחת השושניים
"בני דודים": מינים שונים של שושן, שום, גביעונית, זהבית, צבעוני, אספרג.
מאפיינים: צמח נמוך בעל פקעת חד שנתית המתרוקנת בעת הפריחה ומתמלאת בחורף. העלים הראשונים מופיעים עם ראשית הפריחה. שורשים מתכווצים מעמיקים את הפקעת החדשה למעמקי הקרקע. הפריחה בסוף הסתיו ובראשית החורף. כל פקעת מוציאה קבוצה של 5-30 פרחים בהתאם לגודלה. לפרח 6 עלי עטיף, שישה אבקנים ושחלה עילית. הפרחים מואבקים על ידי זבובי רחף. העלים צרים וארוכים. הפרי מרובה זרעים.
ריבוי: על ידי פקעיות קטנות הנוצרות ליד פקעת האם וגם על ידי זרעים.
שימושים ופולקלור: כל חלקי הצמח רעילים. מפיקים מהסתונית את האלקלואיד קולכיצין המשמש כתרופה נגד סרטן ולחקר מבנה התא. הסתונית היא פרח מוגן שאסור לקטוף את פרחיו או לעקור את הפקעותיו.

סתונית היורה. צילם אריה ריכטר

מדוע צהובה החלמונית?

כתבה רוטי יצחקי ריכטר ©

לפני שנים רבות מאוד צמחה בשולי שביל הפסגה בהר מירון קבוצת פרחים קטנה. הפרחים היו בעלי צבע צהבהב חיוור שאינו בולט לעין ולא היה בהם צוף, לכן הצופית, הפוקדת צמחים רבים בחורש, מעולם לא באה לבקר אותם, ואף הרבתה ללגלג על צבעם החיוור וקומתם הנמוכה. היא בנתה לה קן בצמרתו של אלון גבוה שסכך על קבוצת הפרחים, הטילה בקן את ביציה, ולא הרבתה לשוחח עם שכניה הפורחים.

יום אחד חג בשמים עיט גדול. כל העופות בחורש חרדו לנפשם ומיהרו להסתתר כדי שלא יהיו לו לטרף, ורק הצופית התבוננה בו בפחד, ולא ברחה כדי למצוא לה מסתור.

"מהרי, צופית, ומצאי לך מחסה, כי העיט הדורס נוחת באחת, והוא עלול לטרוף אותך ולאכול את ביציך!" יעצו הפרחים לשכנתם.

"לא אוכל לברוח ולנטוש את הביצים שלי. עוד היום עומדים לבקוע מהן גוזלים רכים, ואינני רוצה להפקירם למאכל לעיט הנורא," ענתה הצופית בבכי.

"אנחנו נעזור לך," ענו לה הפרחים. "קחי ושימי בגביעים שלנו את הביצים. אנחנו נכופף פנימה את עלי הכותרת ונסתיר אותן, ואת תוכלי להימלט ולהתחבא." שמעה הצופית לעצת הפרחים, הכניסה בכל פרח ביצה אחת, ומיהרה להתחבא בסבך קוצי קידה שעירה שהעיט אינו יכול לחדור אליו.

כשהסתתרו הביצים בתוך גביעי הפרחים, בקעו מהן בזה אחר זה הגוזלים הרכים. הם צייצו וקולם הגיע לאוזני העיט, אבל הוא לא הצליח לגלות את מתבואם, ולבסוף התייאש, נסק באוויר השקוף ונעלם.

ראה בורא העולם שוויתרו הפרחים על כבודם וסלחו לצופית היהירה, והחליט לשמח אותם. מעט שאריות החלמון שנותרו בביצים לאחר הבקיעה נשפכו על עלי הכותרת של הפרחים החיוורים וצבעו אותן בצבע חלמוני, ומאז הם פורחים כל שנה בצבע צהוב עז וזוהרים למרחוק.

ואתה, המטייל, חלילה לך לקטוף את פרחי החלמונית, כי היא צמח מוגן ונדיר המקשט את בתי הגידול בימי הסתיו היבשים, כשרק פרחים מעטים צומחים בהם.

חלמונית גדולה. מילם אריה ריכטר

המדע שמאחורי האגדה

חלמונית גדולה תעודת זהות כתבה רותי יצחקי ריכטר ©

משפחה : נרקיסיים

בני דודים : מינים שונים של נרקיס ושל חבצלת

מאפיינים : החלמונית היא צמח רב שנתי, בעל בצל גדול, הפורח ללא עלים בחודשים אוקטובר, נובמבר ותחילת דצמבר באתרים שונים בארץ. ככל הנראה נמצא הריכוז הגדול ביותר של חלמוניות ליד מעלה רחבעם, קרוב להרודיון. ריכוזי חלמוניות גדולים נמצאים גם בהר הנגב, בשמורת החלמוניות בירוחם, ליד להבים, בנחל ראש פינה, בנחל מחניים, בהר תבור ובמצוקי האון. ירושלמים יכולים לראות את החלמונית גם בגן הבוטני בגבעת רם.

העלים הירוקים צרים וארוכים. הם מופיעים בחורף, לאחר הפריחה. הפרח גדול, בעל שישה עלי עטיף, שישה אבקנים ושחלה תחתית. עלי העטיף בעלי צבע צהוב בוהק כצבע חלמון הביצה. הפרח מפריש צוף ומואבק על ידי פרפרי יום ודבורים גדולות. הזרעים מופצים על ידי נמלים.

החלמונית היא פרח מוגן בסכנת הכחדה ואסור לקטוף אותה!.

היכן היא ציון המקראית?

או, מדוע נדדה עיר דוד למרומי הר ציון ל- 2,000 שנים ולבסוף שבה למקומה?

שחר שילה

מבט אל עיר דוד והר הבית מדרום, שנת 1898. הגבעה המזרחית בה שוכן אתר עיר דוד מיושבת בדלילות. בעת ההיא, מרבית התיירים והנוסעים עדיין זיהו את עיר דוד המקראית בהר ציון.

מאמר קצר זה מציע מבט חדש על התפתחותה של עיר דוד כמקום תיירותי ועוסק גם בקשר שבין התיירות והמחקר הארכיאולוגי, שנערך בעיר דוד משך למעלה ממאה וחמישים שנים. נבחן בקצרה כיצד נדד מקומה של עיר דוד בתודעת המבקרים מהר ציון, אל מיקומה הנוכחי בגבעה המזרחית של ירושלים הקדומה, מדרום להר הבית?

תולדות מחקרה של עיר דוד

במהלך המחצית השנייה של המאה ה-19, גברה ההתעניינות האירופאית במזרח התיכון כולו ובארץ ישראל בפרט. בין ביטוייה הבולטים של התעניינות זו ניתן לציין את התגברות התיירות לארץ ישראל לצד רכישת קרקעות, הקמת מוסדות ציבור, דת, רפואה וחינוך וכן התחלת מחקר מדעי בתחומי ידע שונים ברחבי הארץ. אחד מתחומי המחקר הבולטים שהתפתחו בארץ בתקופה זו היה המחקר הארכיאולוגי, ובעיקר אמור הדבר בירושלים, שהחלה לעורר התעניינות בינלאומית שהלכה וגדלה ככל שחלף הזמן. המחקר ההיסטורי - ארכיאולוגי בעיר דוד החל למעשה עוד טרם

תחילתן של חפירות רשמיות. את אבן היסוד לחקר עיר דוד, ניתן לראות במחקרו של אדוארד רובינסון, שחקר ומיפה את 'נקבת השילוח' בשנת 1838. פרסום ספרו של רובינסון - *Biblical Researches in Palestine*, הלם את רוח התקופה, שמאופיינת היתה בחלוציות מחקרית, רומנטיקה וחיפוש מקורותיהם ואתרי התרחשותם של מיתוסים עתיקים וסיפורים ידועים מכתבי הקודש היהודיים והנוצריים גם יחד. מחקר זה פרץ את הדרך להתעניינות בינלאומית, שאותה הובילו חוקרים בריטים וגרמנים שפעלו בארץ ישראל תחת השלטון העות'מאני ואחר כך תחת השלטון הבריטי.¹

עיון בתולדות החפירות הארכיאולוגיות בגבעת עיר דוד, מבהיר לקורא כי מיקומה של העיר המקראית כלל לא היה ברור לחופרים עצמם בראשית עידן המחקר, שהחל סמוך לאמצע המאה ה-19. בעוד החוקרים התלבטו בינם לבין עצמם היכן היתה עיר דוד של ימי המקרא, המשיכו נוסעים ותיירים שביקרו בירושלים להחזיק במסורת שהיתה נהוגה למן ימי העת העתיקה, לפיה מקומה של המצודה היבוסית, שאותה כבש דוד המלך על פי הסיפור המקראי (שמואל ב, ה) הוא בחלקו הצפוני-מערבי של הר ציון הגבוה. בתקופות אחדות, עמדו במיקום אסטרטגי זה מצודות שונות, שאותן דימו עולי הרגל בכל תקופה ותקופה לשרידי ארמון דוד, או לפחות זיהו באתרו את מיקום הארמון של דוד והמצודה היבוסית שכבש. ספרי מסע מהתקופה הביזנטית ועד שלהי המאה ה-19 התייחסו להר ציון כעיר דוד בתור עובדה מוגמרת, ולא עסקו בבעיות גיאוגרפיות הנובעות מהטקסט המקראי. מסורת ארוכת שנים זו לפיה נהגו מורי הדרך והתיירים גם יחד, עמדה למבחן במאה ה-19, עת החלו לנשב בארץ ישראל רוחות מחקר מודרניות, שקראו תיגר על הגיאוגרפיה המקראית ועל זיהויים של מקומות מכתבי הקודש.

התפתחות התיירות בירושלים במאה התשע עשרה וראשית המאה העשרים

במהלך ההיסטוריה ארוכת השנים, נתייחדה ארץ ישראל במורשתה הדתית, התרבותית וההיסטורית העשירה במיוחד. מורשת ייחודית זו, משכה מבקרים לארץ כולה ולירושלים בפרט כבר מימי קדם (כהן הטב 2006). בעקבות סיפורי המקרא, וסיפורי הברית החדשה, עברו אתרים רבים ברחבי הארץ תהליך התקדשות, והיו לאבן שואבת לצליינים ולמבקרים שהגיעו לארץ ממניעים דתיים. תהליך זה של התקדשות אתרים בארץ ישראל, הגיע לשיאו בירושלים, שנחשבה לעיר קדושה על ידי בני שלוש הדתות המונותאיסטיות, היהודים, הנוצרים והמוסלמים. במהלך המאה ה-19 חלו מספר תהליכים שסייעו לביסוסה של התיירות לארץ ישראל. ירידת

¹ להרחבה בנושא תולדות החפירות הארכיאולוגיות בעיר דוד ראו: רייך ושוקרון 2008.

קרנה של האימפריה העות'מאנית, והשיפור הניכר בתנאי הביטחון ובאמצעי התחבורה לצד שאיפת המעצמות לחזק את נוכחותן בארץ, היו הגורמים העיקריים שאפשרו את התגברות תנועת עולי הרגל לארץ ישראל. בשנת 1841 הוקמה בישופות פרוטסטנטית משותפת לבריטניה הגדולה ולממלכת פרוסיה בארץ ישראל. הבישופות האנגלו - פרוסית והמוסדות האירופיים שהגיעו ארצה בעידוד ראשיה וחסו תחת מטרייתה, עתידים היו להשפיע רבות על פיתוחה התיירותי של הארץ בשנים הבאות. היתה זו ראשיתה של היאחזות פרוטסטנטית אירופית בארץ ישראל, שהלכה ונתעצמה עם הגעתם של הטמפלרים הגרמנים לחופי חיפה ב-1868. הטמפלרים הקימו בארץ ישראל מושבות משגשגות, ותרמו לפיתוח התחבורה, הדרכים, המלונאות והתיירות בכלל (כרמל 1989). בשנות השמונים של המאה התשע עשרה, התיישבה בירושלים משפחת ספורד האוונגליסטית משיקגו, והקימה את 'המושבה האמריקאית' מחוץ לחומות באזור שכונת שיחי ג'ראח של ימינו. זו הפכה לגורם תיירותי בולט בירושלים, כשסיפקה מקום לינה, מדריכים, צלמים ונותני שירותים אחרים בתחום התיירות. תוך זמן קצר הלכו והתפתחו בירושלים ובא"י כולה שירותי תיירות, שאפיינו את ראשית תעשיית התיירות המודרנית: בתי מלון, מסעדות ובתי קפה ברמה ובסגנון אירופיים, סניפים של חברות נסיעות, מורי דרך מיומנים ושירותים נוספים. למן אמצע המאה התשע עשרה החלו להופיע מדריכי התיירות הכתובים הראשונים אודות ארץ ישראל, שנכתבו לשימושם של המטיילים הבאים מאירופה ואמריקה. ספרים אלה, אשר המשכו למעשה מסורת קדומה, נתנו מענה לצרכים חדשים, שנוצרו עם הגעתם של גלי המבקרים החדשים לארץ ישראל, והיוו התפתחות נוספת בתיירות. מסורת קדומה זו של מדריכי דרך לתייר, ידועה כבר מהתקופה הביזנטית, אז השתמשו עולי הרגל ב'אונומסטיקון' - ספרו המפורסם של אב הכנסייה אוסביוס, בן המאה הרביעית לספירה, שנכתב כמדריך תיירות לצליינים בני התקופה הביזנטית. ספרי ההדרכה השונים החלו להתפרסם לראשונה באמצע המאה התשע עשרה באנגלית, בגרמנית ובצרפתית, על ידי חוקרים ונוסעים שהתמחו בהכרת הארץ, וחיברו אותם עבור הוצאות ידועות של מדריכי תיירות. ספרי ההדרכה התיירותיים השלימו את מאגר ספרות הנוסעים העשיר של התקופה, שכלל כמה אלפי יומני מסע, ספרי נוסעים ומחקרים גיאוגרפיים והיסטוריים אודות ארץ ישראל במאה התשע עשרה.²

גבעת עיר דוד בתפיסת הנוסעים והתיירים

² להרחבה בנושא ביבליוגרפיה לספרות הנוסעים של התקופה ראו: רוהריכט 1963.

מאז נתקדשה ירושלים עבור בני שלושת הדתות המונותאיסטיות, שימשה העיר מושא להערצתם של רבים ברחבי תבל. והיותה מוקד לעלייה לרגל עבור נוסעים בני כל הדתות. למרות האמור לעיל, ועל אף ההתעניינות הרבה ומספר המבקרים הגדול במהלך הדורות, הרי שירושלים לא נחקרה באופן מדעי עד לראשית המאה התשע עשרה. חוקרי העידן המודרני, החלו לבחון את העיר ואתריה באמצעות שיטות מחקר מדעיות חדשות. רבים מהנוסעים והחוקרים באו לירושלים במהלך המאה התשע עשרה מתוך מניעים דתיים ומתוך עניין עמוק בכתבי הקודש ובאתרי ההתרחשויות המתוארות בכתבי הקודש. למרות מוטיבציה זו, הרי שהביקורתיות המדעית שאפיינה את חלקם של הנוסעים והתיירים בני התקופה, הביאה עימה מחקר מודרני, שבחן מחדש את כל שהיה ידוע ומקובל עד לעת ההיא, וכן את כל שנתקדש על ידי המסורות השונות במרוצת השנים. נוסעים רבים עסקו בתיאור מראה עיניהם לאור הבנתם את סיפורי המקרא והברית החדשה, ולפיכך תיארו את הארץ באופן חלקי ומקוטע בלבד, ומתוך מוטיבציה דתית ופולחנית גרידא. במקביל, פעלו לצידם באותה תקופה ראשוני החוקרים שהחלו לבחון לראשונה את שמות המקומות הקדושים ואת המסורות בירושלים, תוך ניסיון ראשוני מסוגו להכיר את העיר בת ימיהם, לאור מה שידעו עליה מכתבי הקודש. מקריאה של מקורות התקופה, עולה תמונה מורכבת ובלתי אחידה, בה משמשים בערבוביה תיאורים נאיביים ובלתי מהימנים כלל, לצד תיאורים חדים ומדויקים של ארץ ישראל בכלל וירושלים בפרט. נוסעים אחדים פירשו את כל שראו עיניהם לאור היכרותם את כתבי הקודש, תוך שהם גומעים בשקיקה את כל שנאמר להם על ידי מורי הדרך המקומיים, בין אם היו אלה דברי טעם, ובין אם היו אלה חצאי אמיתות או סיפורים חסרי כל שחר. לעומתם נוסעים וחוקרים אחדים בחנו בקפידה את כל שנאמר להם, וגייסו את מיטב יכולותיהם לבחינת המסורות אל מול מה שהצטייר כמצאיאות (ביוקן 1859). שנת 1838 הינה שנת המפתח, כיוון שבה הגיע לירושלים הגיאוגרף המקראי האמריקאי אדוארד רובינסון, שהיה החוקר הראשון, שחצה בעידן המודרני את נקבת חזקיהו שבעיר דוד ממעיין הגיחון ועד לבריכת השילוח, תוך תיעוד הממצא ואופן המחקר באופן מקיף ומלא בספרו - "מחקרים מקראיים בארץ ישראל...". לפיכך, יהווה מחקרו נקודת פתיחה לדיון זה. כמו בני תקופתו, **סבר גם רובינסון כי הר ציון, הוא למעשה מצודת ציון המקראית, שנכבשה על ידי דוד המלך ולפיכך כל הזיהויים המקראיים שעשה, מבוססים היו על הנחה זו. הנחה זו באה לידי ביטוי כבר בספרות הנוסעים הקדומה ביותר: אחד מן הנוסעים הקדומים ביותר שכתביהם מוכרים לנו כיום, הידוע בכינויו "הנוסע מבורדו", כתב אודות ביקורו בירושלים בשנת 333 לספירה כך: "בצאתך מירושלים כדי לעלות לציון, משמאל, בירידה לעמק ליד החומה יש בריכה ושמה שילוח... משם עולים לציון... ובפנים בתוך חומות ציון נראה מקומו של ארמון דוד..."**

(לימור 1998 : 32) נביא להלן שתי עדויות נוספות המשקפות תפיסה זו. הראשונה מתוך חיבורו של נוסע רוסי בן המאה השבע עשרה בשם גאגארי (Gagary) אשר מספר כי - **"ביתו של דוד המלך ניצב באותה ירושלים העיר ליד שער הכניסה, מסביבו חומת אבן ולידה חפיר גדול, שקירותיו בנויים אבן... איש לא מעז לגור שם כיוון שזו בנייתו של המלך דוד ומכובדת מאד... באותה ירושלים נקבת השילוח... עשו פה מאגר אבן שקירותיו מטויחים ומלא מים"** (רבא 1986 : 192) הנוסע השני שדיווח אודות מסורת זו היה הצרפתי פרנסואה רנה שאטובריאן (Chateaubriand), שסייר בארץ ישראל בשנים 1806-1807. בחיבורו עסק שאטובריאן באופן מלומד ומקיף בשאלת מיקומה של עיר דוד המקראית על פי המקורות, והגיע למסקנה המובהקת, שהר ציון שבפסגתו מתנוססת מצודת **"מגדל דוד"** של ימיו, חייב היה להיות מצודת ציון היבוסית המתוארת במקרא. דורות של נוסעים המשיכו לדבוק במסורת זו, שהביאה אותם להבנה כי בריכת הסולטן המצויה למרגלות שער יפו היא 'בריכת גיחון העליונה' של הנביא ישעיהו, ובהתאמה לתפיסה גיאוגרפית זו, הציעו רבים לזהות את העמק בו שוכנת הבריכה כעמק הגיחון המקראי. טעות זו ראשיתה בתיאוריו של ההיסטוריון בן המאה הראשונה לספירה - יוסף בן מתתיהו, שקבע בעבור דורות של נוסעים וחוקרים כי הר ציון וסביבתו הינם חלק ממתחם המצודה של דוד המלך. תפיסה זו, עתידה היתה להשתנות רק עם כניסתן של החפירות הארכיאולוגיות בירושלים לשימוש ככלי מחקרי מרכזי בהבנת הגיאוגרפיה וההיסטוריה.

חפירות הקרן הבריטית בעיר דוד בשנים 1894 - 1897, היוו את ראשיתו של השינוי. חפירות אלה הניחו את היסודות לתפיסה הגיאוגרפית החדשה אודות מיקומה המעודכן של עיר דוד בגבעה המזרחית. בשנות ה-80 של המאה התשע עשרה, החלו גם אנשי הקרן הגרמנית לחקירת ארץ ישראל (D.P.V) לתרום את חלקם לקידום המחקר בירושלים. החפירות נערכו על ידי הרמן גותה (Güthe) וקונרד שיק. בשנת 1894 נשלח פרדריק ג'ונס בליס (Bliss) יחד עם עמיתו ארציבלד דיקי (Dickie) להמשיך את המפעל הבריטי בו החל קפטן וורן כ-30 שנים קודם לכן. את תוצאות החפירות סיכם בליס בספרו המקיף "חפירות בירושלים - תגליות מעיר דוד והר ציון 1894 - 1897" (בליס 1898). חפירה זו היוותה נקודת ציון בעלת משקל בהבנתה הגיאוגרפית של גבעת עיר דוד, כיוון שלראשונה חיבר בליס את כל תגליות קודמיו למארג ארכיאולוגי אחד ופרס תמונה גיאוגרפית מובנת, לפיה עיר דוד המקראית לא יכולה היתה לשכון בהר ציון, אלא אך ורק בגבעה המזרחית הקטנה שמדרום להר הבית במורד העופל. בהתייחסו למיקומה של עיר דוד המקראית כתב בליס בספרו: "יהא גודלה של עיר יבוס אשר יהא, עיר דוד היתה בבירור על הגבעה המזרחית. זו

היתה מצודת ציון, ובהיסטוריה מאוחרת יותר היה לה אותו יחס טופוגרפי לשאר העיר ירושלים, כשם ש"הסיטי של לונדון" מתייחסת ל"לונדון רבתי... בריכת השילוח מצויה ממערב לקצה הדרומי של הגבעה המזרחית, ולכן יש לחפש עליה את עיר דוד" (רייך 2010 : 245 - 246). היתה זו הפעם הראשונה במהלך כל תקופת המחקר מאז ימי אדוארד רובינסון (1838), **שחוקר וארכיאולוג ייחס את המיקום המובהק האמור לעיל לעיר דוד, ובכך שינה את תפיסת המחקר באשר למיקומה בהר ציון**. חוקר נוסף, שתרגם את חלקו להבנה חדשה ומעמיקה זו, אודות הגיאוגרפיה של ירושלים המקראית. היה הכומר והמלומד הסקוטי ג'ורג' אדם סמית' (Smith),³ שספרו הראשון אודות מחקרי ארץ הקודש יצא לאור כבר בשנת 1894 תחת השם: *The Historical Geography of the Holy Land*. בהמשך דרכו, סייר סמית' בירושלים בשנת 1900, ופרסם ספר מחקר מקיף אודותיה בשנת 1907 (סמית 1907). בספרו התמודד סמית' עם שתי התפיסות באשר למיקומן של עיר דוד ומצודת ציון המקראיות. האם שכנה העיר המקראית בגבעה המזרחית, או בהר ציון? לאחר שסקר את שתי התפיסות, **ציין סמית' באופן מובהק כי להבנתו עיר דוד אינה שוכנת בהר ציון, אלא מקומה בגבעה המזרחית שמדרום להר הבית**. עוד ציין סמית' כי לדעתו, המקור לטעות נפוצה זו של דורות רבים של נוסעים, הינה תיאורו של יוסף בן מתתיהו, שמיקם את עיר דוד על הגבעה המערבית כבר בספרו 'קדמוניות היהודים' (סמית 1907 : 135 - 136). תובנה מעודכנת זו באשר למיקומה של עיר דוד המקראית, החלה לקנות לה שביטה בקרב החוקרים, וכפי שננסה להוכיח להלן, היתה צפויה להמשיך ולחלחל אל הנוסעים והתיירים שביקרו בירושלים בראשית המאה העשרים. עם התגברות זרם התיירים בשלהי התקופה העות'מאנית,⁴ גבר הצורך בעדכון מדריכי הטיולים הפופולאריים. הידע המעודכן, שהיה תוצר מלאכתם של חוקרים מעטים, הפך תוך זמן קצר לנחלת הכלל, וזאת באמצעות מהדורות מעודכנות ואף ספרי ההדרכה חדשים למבקרים בארץ ישראל ובירושלים. מהדורת 1907 של מדריך 'תומס קוק' (קוק 1907), הציגה גרסה מעודכנת ביותר של ירושלים לזמנה. מדריך זה כבר התייחס לעיר דוד המקראית במיקומה המעודכן ולא בהר ציון. מדריך מקמילן (Macmillan), שיצא לאור ב- 1908 החרה החזיק אחריו. בשנת 1910 **פרסם הכומר הנאואר את ספרו - *Walks About Jerusalem*, בו קבע בבירור כי עיר דוד שוכנת**

³ ג'ורג' אדם סמית' (1856-1942) מלומד וחוקר סקוטי, פרופסור לתיאולוגיה באוניברסיטת אברדין (Aberdeen University). בשנת 1916 הוסמך כחבר האקדמיה הבריטית למדעים, ובאותה שנה זכה בתואר אבירות. פרסם ספרים רבים בנושאי מקרא ודת, ועוד שני ספרים מחקריים חשובים בתחום הגיאוגרפיה המקראית של ארץ הקודש. בשנת 1907 פרסם את ספרו אודות הגיאוגרפיה של ירושלים.
⁴ להרחבה בנושא זה ראו כהן - הטב: 197-198.

על הגבעה המזרחית בירושלים זאת על סמך סדרה של טיעונים מתחום הגיאוגרפיה והארכיאולוגיה (האנאור 1910). למן העת ההיא ואילך, החלו להתעדכן ספרי ויומני הנוסעים, שביקרו במרחב עיר דוד המקראית והאתרים לאורך נחל הקדרון, והציגו ידע חדש שמקורו בחפירות הארכיאולוגיות. בשנת 1911 יצאה מהדורה מעודכנת של מדריך "תומס קוק" ובשנת 1912 יצאה לאור גרסה מעודכנת של מדריך 'בדקר', שניהם לאחר עדכון אודות המציאות החדשה. בשנת 1921 יצא לאור ספר הדרכה נוסף, שהיווה ציון דרך בספרות המטיילים בארץ ישראל: "ספר המסעות" אשר לישיעהו פרס, אשר נכתב בהזמנת חברת התיירות "אקספרס ארץ-ישראל" (פרס 1921).

בעקבות מדריכי הטיולים הגיעו התיירים עצמם. יומני המסע בני התקופה, חושפים את מסלולי הטיול כמו גם את תפיסת המטיילים באשר למה שראו עיניהם. כך ספרה של רחל פרוינד "קום התהלך בארץ – יומן מסע בארץ ישראל בשנת תרפ"ו", 1926, ספריהם של הארי אמרסון פוסדיק (*Emerson Fosdick - A Pilgrimage to Palestine 1927*), אדוארד תומפסון (*Thompson Crusader's Coast 1929*) ושלומית פלאום – "בת ישראל נודדת – זכרונות מסעות ופגישות 1936".

כפי שראינו, אתר תיירות המורשת עיר דוד "נולד" במיקום חדש בעקבות חפירות ארכיאולוגיות. חפירות אלו שינו את תפיסת העולם התיירותית והגיאוגרפית באשר למיקומה של עיר דוד המקראית. המחקר הארכיאולוגי חשף כי עיר דוד המקראית שכנה במיקום שונה בתכלית מזה שהיה מקובל על דורות של עולי רגל, נוסעים ותיירים. עוד קבע המחקר, כי מיקום קברו של המלך דוד בהר ציון הינה טעות הנשענת על מסורות, שאינן נתמכות בעובדות היסטוריות ובהתאם לכך זיהוי הר ציון כולו כעיר דוד המקראית אינו מדויק. עקב כך נדדה עיר דוד כאתר תיירות, למיקום גיאוגרפי מעודכן. הר ציון, שבו נקשרות מסורות חשובות אחרות, ממשיך להוות מוקד משיכה תיירותי ודתי בירושלים גם כיום, וזאת למרות השינוי בתפיסת מיקומה של עיר דוד המקראית.

מקורות:

בדקר 1875

K. Baedeker, *Jerusalem and its Surroundings*, Leipzig.

בליס 1898

F. J. Bliss, *Excavations at Jerusalem, 1894-1897: The Committee of the Palestine Exploration Fund*, London.

גייקי 1887

C. Geikie, *The Holy Land and The Bible*, London.

האנאור 1910

J. E. Hanauer, *Walks about Jerusalem*, London.

כהן הטב 2006

ק' כהן-הטב, לתור את הארץ - התיירות בארץ ישראל בתקופת המנדט 1917-1948, ירושלים.

כהן הטב 2010

ק' כהן-הטב, עלייה לרגל ותיירות: ארגון ותשתיות, י' ברטל וחי' גורן (עורכים), ספר ירושלים, שלהי התקופה העות'מאנית (1800-1917), ירושלים.

לימור 1998

א' לימור, מסעות ארץ הקודש - עולי רגל נוצרים בשלהי העת העתיקה, תיאורי מסע לטיניים, ירושלים.

סמית 1907

G. A. Smith, *The Topography Economics and Historical Geography of Jerusalem*, Glasgow.

קוק 1876

T. Cook, *Cook's Tourists' Handbook for Palestine and Syria*, London.

רובינסון 1841

E. Robinson, *Biblical Researches in Palestine*, London.

רייך 2010

פ' ג' בליס וא' ק' דיקי, חפירות בירושלים 1894 - 1897, תרגום: רוני רייך, ירושלים.

רייך ושוקרון 2008

ר' רייך וא' שוקרון, תולדות החפירות הארכיאולוגיות ביעיר דוד' 1867-2007, מחקרי עיר דוד וירושלים הקדומה, 3, א' מירון (עורך), ירושלים.

רייך ושוקרון 2011

ר' רייך וא' שוקרון, מבט חדש על תאריך חציבתה של נקבת השילוח, מחקרי עיר דוד וירושלים הקדומה, 6, א' מירון (עורך) ירושלים.

רק בירושלים - קבר החייל האלמוני

כתב וצילם דנצ'ו ארנון

לפני קרוב לשלושים שנה יצא לאור (בהוצאת משרד הביטחון) ספרי הראשון "רק בירושלים", על פינות וצדדים פחות ידועים בעיר. יסוד הספר היה בטור "פינה קטנה בירושלים" שהופיע במשך כמה שנים במוסף "מסלול" של ידיעות אחרונות. הספר יצא בארבע מהדורות ושימש רבות את מורי הדרך. "רק בירושלים" אזל מזמן מהשוק, והרבה פעמים התבקשתי להוציא חדש ומחודש. אבל כיום, כאשר קל להשיג כל אינפורמציה בעזרת מקלדת ועכבר, לא נראה לי שיש טעם להוציא ספר מעין זה בדפוס. התבקשתי לתרום למגזין "צידה לדרך", וזו הזדמנות להביא לכם מעט מהישן ישן הזה כשהוא משופץ ומותאם לימינו. אני מקווה שאצליח להביא לכם תועלת.

קבר החייל האלמוני, רעיון יפה. איש לא יודע מי קבור בו, וכל אם שכולה, שמקום קבורת בנה שנפל בקרב אינו ידוע, יכולה לחשוב כי בנה הוא הטמון בקבר ולהתייחד כאן עם זכרו. גם אורחים חשובים של המדינה יכולים לכבד את זכר חלליה בהנחת זרים על הקבר. ישנם קברי החייל האלמוני בארצות רבות, והמפורסם שבהם הוא זה שמתחת לשער הניצחון בפריז. קראתי פעם, כי להקמתו לקחו גוויית חייל בלתי מזוהה מכל חזית, ומכולן לקחו גוייה אחת באקראי, כך שאיש לא יודע אפילו מאיזו חזית החלל הקבור שם. במדינת ישראל אין קבר החייל האלמוני. האומנם?

קבר החייל האלמוני הנחשב לעתיק ביותר בעולם נמצא דווקא אצלנו, בירושלים. אפשר וכדאי לבקר בו. מעליו רצפת פסיפס עתיקה, מהיפות ביותר שהתגלו בארץ. זהו קבר החייל הארמני האלמוני, בן יותר מארבעת אלפים שנה.

הולכים ברחוב הנביאים, בחלקו המוביל צפונה משער שכם. לפני הבית האחרון שלפני הצומת, מימין, יש שער ברזל הסוגר על חצר קטנה. אם תתאמו ביקור עם מזכירות הפטריארכיה הארמנית (02-6282331), ימתין לכם שם מישהו מטעמם שיפתח לכם את השער ואת הדלת למרתף הבית.

הבית נבנה בשלהי המאה ה-19 ובעת חפירת היסודות התגלתה רצפת הפסיפס, המעידה כי במקום עמדה כנסייה ארמנית. עוד פסיפס יפהפה התגלה בסמוך והעבר למוזיאון הארכיאולוגי של איסטנבול. את הרצפה כאן שימרו במרתף הבית והיא רכוש הפטריארכיה הארמנית.

רצפת המוזאיקה מרהיבת עין. ענפי גפן מסוגננים, היוצאים מאמפורה (כד בעל שתי ידיות) ויוצרים ארבעים ושלושה מדליונים בהם כל מיני בעלי כנף בצבעים נהדרים. לכן רצפה זו מכונה "פסיפס הציפורים". משני צידי האמפורה שני טווסים. הטווס

מסמל באיקונוגרפיה הנוצרית חיי נצח, כי הקדמונים האמינו שאין בשר הטווס מרקיב אחרי מותו. הגפן מסמלת בנצרות את ישוע, שאמר "אנוכי הגפן האמתית ואבי הוא הכורס" (יוחנן ט"ו, 1). הציפורים סימלו בעולם העתיק את נשמות המתים. את הציפורים בפסיפס זה יכול כל אורניתולוג לזהות בזכות הדיוק שבפרטים.

בראש הרצפה טבלת אוזניים (tabula ansata) ובה כתובת בארמנית: "לזיכרון ולישועה של נשמות כל הארמנים ששם ידוע לאל בלבד". מתחת לרצפה נמצאה מערת קבורה ובה, כנראה, עצמות חללים ארמנים אלמונים.

הפסיפס הזה היה חלק מקפלת-קבורה ארמנית מהמאה החמישית או השישית לספירה. זו הייתה התקופה בה ירושלים הייתה נוצרית-ביזנטית, והיו בה קרוב לעשרים כנסיות ארמניות. הקפלה הייתה מוקדשת לפוליאקטס הקדוש, קצין בצבא הרומי שהומת בגלל היותו נוצרי בשנת 260 לספירה. עוד רצפת פסיפס ארמנית יפה נמצאת בתחום מנזר העלייה לשמיים הרוסי שבא-טור. היא נמצאת בשביל המוליך מהכנסייה מזרחה, מצד שמאל, אחרי מגדל הפעמונים. יש בה שקע שלפי המסורת הייתה שם טמונה גולגלתו של יוחנן המטביל.

אי אפשר לצלם את
 רצפת הציפורים
 כולה בלי ציוד
 מיוחד, כי תקרת
 המרתף נמוכה.
 אולם, נזיר ארמני
 משועמם, בעל
 כשרון וסבלנות,
 העתיק לפני למעלה
 ממאה שנים את
 הרצפה בדיוק
 מדהים של 1:10.
 הציור היה מוצג
 לראווה במוזיאון
 הארמני שסגור
 כבר שנים רבות,
 שם צילמתי אותו
 לפני קרוב
 לשלושים

סיור סוכני תיירות פנים בעמקים - מאת אלה פרסבורגר

אחראי על הטיול : אריה צדוק-0506214033

משווקת : אלה פרסבורגר-0587800021

dani0944@walla.com הסיכום נעשה ע"י דני דניאל -0524252777

9:30 התארחנו בקיבוץ דליה לארוחת בוקר כפרית, חלבית וכשרה בחדר האוכל של הקיבוץ המיועד לאורחי הצימרים וגם לקבוצות האירוח המיועד לאורחי הצימרים אבל ניתן גם להזמין לקבוצות: גבינות צאן ממחלבת הקיבוץ, מבחר ריבות ביתיות, זיתים תוצרת בית ועוד מטעמים.

10:30 מוזיאון קטן-גדול -יוקנעם עילית משה זמטר, ניצול שואה בן 95, מספר את סיפורו דרך מיניאטורות מרהיבות, אותן הוא בונה מחומרים שהוא אוסף בטבע, או חומרים ממוחזרים.. משה זמטר מחיפה, מיניאטוריסט פעיל ופורה יליד 1923, שעובד בסטודיו שלו מאז פרש לגמלאות ועד היום, בגיל 91. זמטר, שעבד בכריכיה בצעירותו, משחזר בחדרים מיניאטוריים שהוא בונה מציאות נשכחת, לפרטי פרטים. שולחנות בית-ספר מגולפים בעץ בכיתת לימוד טיפוסית מגרמניה 1936, כריכיית הספרים, בית-מרקחת עתיק, עגלות ילדים עשויות חוטי מתכת מעוקלים ופיסות בד מתוחות. כפתורים, גפרורים, גרעינים צדפים - כל חומר הופך תחת ידו לאוצר.

לתאום עבור קבוצות של 15 אנשים

(מתאים גם לשלב באירוע משפחתי של 10 אנשים ומעלה)

050-5225207

אורי

052-8715001

עדנה

ענת 054-4834210

12:00 ביקור מרתק במוזיאון וילפריד ישראל לאמנות ולידיעת המזרח, נוסד בשנת 1951 וממוקם בקיבוץ הזורע. המוזיאון, שהתבסס תחילה על אוספיו של וילפריד ישראל, מציג כיום שתי תצוגות קבועות:

תערוכת אמנות המזרח הרחוק העתיק,
תערוכת אמנות המזרח הקרוב העתיק.

כמו כן המוזיאון מציג תערוכות מתחלפות של אמנות עכשווית.

וילפריד ישראל היה בן למשפחת סוחרים אמידה ממוצא גרמני, בעלי בית המסחר "נתן ישראל".

לאחר מלחמת העולם הראשונה החל להסתובב בעולם ולהתעניין ביצירות אמנות של המזרח הרחוק (הודו, סין, קמבודיה ותאילנד)

והמזרח הקרוב (מצרים, יוון, חבש ופיניקיה). בשנות ה-30 התיידד עם מייסדיו

לעתיד של קיבוץ הזורע ובצוואתו הוריש את אוספיו לקיבוץ. המוזיאון תוכנן כ"בית תרבות" באמצע שנות ה-40 על ידי האדריכלים אל מנספלד ומוניו גיתאי וינראוב.

הקמת הבניין החלה ב-1948 ועקב מלחמת העצמאות, הושלמה רק ב-1951.

"המקום היחידי בעולם שמספר את סיפורו של אדם שאת שמו בטח לא תכירו, אבל אחרי שתכירו תהפכו להיות "שליחים" שרוצים רק להעביר את הסיפור הזה הלאה.

וילפריד ישראל הציל בין 30-70 אלף איש במלחמת העולם השנייה. "בימי חיי לא הכרתי אדם כ"כ אציל..." כך הספיד אותו אלברט איינשטיין הנודע.

שעות פתיחה של המוזיאון

ימים ב' עד ו' (מלבד יום ג'): 09:00 עד 14:00

ימי ג': 12:00 עד 17:00

שבתות וחגים: 10:00 עד 14:00

ימי א' לביקור קבוצות בתיאום מראש

כתובת: קיבוץ הזורע, 3658100

טלפון 049899566 טלי: 052-3990163

אימייל: info@wilfrid.org.il 18 ש' לגמלאי, 25 ש' למבוגר

14:00 הרדוף- הגענו לקמ"ה (קהילה מרפאת הרדוף) בית קפה בהרדוף - ארוחה צמחונית וכשרה. בקיבוץ הרדוף הטובל בירק תמצאו את בית הקפה והגלריה של מרכז קמ"ה (קהילה מרפאת הרדוף).

במקום, המוקף בצמחייה גלילית ומשקיף עליה, תוכלו ליהנות מארוחות קלות

המבוססות על חומרים טריים, טבעיים וברובם אורגניים, שרובם גדלים בגינת הירק ומיוצרים במקום, לצד מיצים הנסחטים במקום ושתייה חמה. העוגות והעוגיות הטעימות, שנאפות במאפייה שבמקום בכל בוקר באהבה רבה, מהווים סיבה נוספת להגיע למקום. בית הקפה והגלריה מהווים חלק ממערך סדנאות תעסוקתי שיקומי ועל מדפיו מוצגים למכירה מוצרי הסדנאות: מאפייה, אריגה, נייר וקרמיקה מעשה ידיהם של חברי בית אלישע. במקום ניתן להגיע לארוחות קלות, לתאם ארוחות בוקר וערב לקבוצות, להגיע לסיורים מודרכים ולקיים ישיבות ופגישות עסקים המתקיימות בחדרי ישיבות המיועדים לכך. ניתן גם

לקיים במקום אירועים פרטיים. את התפריט ניתן למצוא באתר

אינטרנט. <https://www.kamah.org.il/cafe>

שעות הפתיחה ימי א'-ה' בין השעות 09:00-15:00

ימי ו' בין השעות 08:30-13:00

לפרטים והזמנות בטלפון 04-9059338 ובמייל gallery@kamah.org.il

המקום מציע אירוח קבוצות לארוחת בוקר / צהריים בבית הקפה

וסיורים מודרכים בהרדוף הכוללים סיורים חקלאיים וארוחות וסדנאות של הכנת

אוכל הישר מהשדה, לפרטים נוספים כדאי לשוחח עם ארנון דובדבני 052-7250000

siyur@harduf.net

(אגב, מי ששם לב, ביציאה מהרדוף כ-50 מ' מהכניסה נמצא עץ חרוך לגמרי במקום

בו התרסק המטוס f 16 שנפגע מטיל סורי בפברואר 2017)

נסענו דרך הכפר כעביה שהוא שילוב 3 כפרים ממוצא בדואי(כעביה חגי'ראת וטבאש

אשר ממנו יצא רוצחו של אלכסנדר זייד ב-1938 שבסופו נלכד ע"י הפלמ"ח והוצא

(להורג)

16:00 הגענו ל אלוני אבא מושב שיתופי בשוליים הצפוניים של עמק יזרעאל, סמוך

לבית לחם הגלילית. שלט אבן לזכרו של אבא ברדיצ'ב, אשר הוצב על אחד הבתים

באלוני אבא. מקור שמו של המושב הוא בעצי האלונים הרבים הגדלים במקום ועל

שמו של אבא ברדיצ'ב, חבר הגרעין המייסד, אשר הוצא להורג במחנה הריכוז

מאוטהאוזן באוסטריה, בשנת 1945, לאחר שנתפס בעת פעילותו בשליחות היישוב

היהודי בארץ ישראל, כאחד מצנחני היישוב שיצאו לאירופה הכבושה על ידי גרמניה

הנאצית, במסגרת התנדבות היישוב לצבא הבריטי במלחמת העולם ה-2. ראשוני

המתיישבים באתר היישוב אלוני אבא היו בני הדור השני של תנועת הטמפלרים

הגרמנים, אשר הקימו במקום בשנת 1907 מושבה חקלאית קטנה ושמה "ולדהיים" (בגרמנית: "נווה-יער"). המושבה הוקמה בסמוך ליישוב הטמפלרי הנוסף בית לחם, ושניהם נעזבו כמעט לגמרי עם גירושם של הטמפלרים מארץ ישראל על ידי השלטון הבריטי, עקב היותם נתיני אויב (גרמניה הנאצית), במהלך מלחמת העולם השנייה. אחד מבני הטמפלרים תושבי המקום, פרידריך דיינינגר שאפר, השתתף במלחמת העולם השנייה במבצע אטלס - פעולתו הכושלת של כוח הקומנדו המוצנח של הוואפן אס אס, באוקטובר 1944, שנועדה להרעיל את מי השתייה של תל אביב, ביוזמת אמין אל-חוסייני, מנהיג ערביי ארץ ישראל, ואדולף היטלר, כחלק מתכנונם המשותף להשמדת היהודים במסגרת הפתרון הסופי ולהקלת הלחץ של כוחות בעלות הברית על גרמניה הנאצית בחזיתות אירופה. לאחר כיבוש המקום על ידי כוחות ההגנה במלחמת העצמאות, הוא ננטש על ידי שרידי

התושבים הטמפלרים. במקומם הגיע, עוד במהלך המלחמה, גרעין של חברי תנועת הנוער הציוני בשם "במאבק", שהורכב מצעירים יוצאי רומניה ואוסטריה. הם עלו למקום לאחר ארבע שנות גיבוש בהרצליה, והקימו קיבוץ בשם "נווה יער". כעבור שלוש שנים נוספות, ביוני 1951, בגלל אי שביעות רצון מפעילות חדר האוכל המשותף והחינוך המשותף לילדים, וכן בשל אי התאמה של בתי מושבת הטמפלרים, המרוחקים זה מזה, לחיי קיבוץ, הכריזו התושבים על היישוב כעל מושב שיתופי, ושינו את שמו ל"אלוני אבא", כדי להנציח את חברם שנהרג.

סיימנו בשירה עם אבנר לבב באלוני אבא - נשיר ונכיר את סיפור חייו של אבנר לבב אמן רב תחומי, בוגר להקה צבאית ("את המנגינה הזאת אי אפשר להפסיק...") יארח אותנו למופע דוקו-דרמה אותו יצר בשיתוף עם אשתו הבימאית, המופע מספר את סיפור ילדותו במושבה הטמפלרית בצל הורים ניצולי שואה. אבנר משלב שירה בליווי מיצג השירים על המסך וקוריוזים מחייו. להתקשרות והזמנות:

אבנר לבב

0544706014

doritlevav@gmail.com

עמק יזרעאל, רחוב הגפן עלות- 25 ש' לאדם. כולל פינת קפה.

הנני העני ממעש יורם טויטו

מורה דרך

להיות השליח של הציבור, האיש המוציא והמביא את דברי הציבור, על שלל, בקשותיו, צרותיו וענייניו לפני המלך – משימה לא קלה.

אשווה זאת לחניך תורן בטירונות, חניך תורן הוא אחד מאתנו, הוא לא ניחן בסגולות מיוחדות שאין לאחרים, ובכל זאת הוא אחר. הוא הולך לדבר עם המפקד בענייניו. לכן הוא חייב להיות מאורגן, מסודר, ועדיף שיהיה חייל טוב באופן כללי, כזה שהמפקד ירצה לשמוע אותו ואת בקשותיו.

כך, הדבר ואולי ביתר שאת תחושתו של שליח ציבור בתפילה. ובכלל, אינה דומה תפילה של ימי השנה (חול, שבת ומועד) לתפילת הימים הנוראים. שם המעמד הוא אחר, ובעל משמעות עמוקה ורצינית יותר.

והנה, מעמד מחייב זה, הביא את קדמונינו לחבר תפילות ופיוטים מיוחדים למעמד זה.

גדלתי בבית מזרחי צפון אפריקאי (הורים עלו מאלג'יר), בילדותי, ובימי נעוריי, התפללתי במספר בתי כנסת, כולם שייכים לעדות המזרח (מרוקאי, טוניסאי וג'רבי, כך עד שבנו את בית הכנסת לעולי אלג'יר). מלבד, אחד מהם שהיה אשכנזי במסווה של נוסח ישראל (זה קרה כשהאחים הגדולים שלי חזרו מהשיבות התיכונית של בני עקיבא, והביאו אתם את נוסח ישראל, שהיום אני יודע שזה נוסח אשכנז). בבתי כנסת הספרדים נהוגה התפילה: "תפילת התוקע לפני התקיעות".

אני זוכר את אבי אשר היה חזן, או את בן דודי רבי משה טויטו, קורא את התפילה בקול נשבר, ובתחנונים. באשר כובד המשימה הרטיט אותם והפחיד אותם.

בבגרותי נחשפתי לנוסחי אשכנז.... ולמרות הסטיגמה שהוליכה אותי בשנות ילדותי, ובחרותי, (שאמרה, שאלו פיוטים ולחנים משעממים) מצאתי שהלחנים יפים נוגעים ומרטטי לב ונפש.

בהיותי איש של מילים, כשחזרתי הביתה חיפשתי

הנני העני ממעש
 נרעש ונפחד מפחד יושב תהילות ישראל
 באתי לעמד ולהתחנן לפניך
 על עמך ישראל אשר שלחוני
 ואף על פי שאיני כדאי והגון לכהן
 לכהן אבקש ממך
 אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב
 ה' ה' אל רחום וחנון אלהי ישראל
 שדי אים ונורא
 היה נא מצליח דרכי
 אשר אנכי הולך ועומד לבקש רחמים עלי ועל שולחי
 ונא אל תפשיעם בחטאתי
 ואל תחייבם בעוונותי
 כי חוטא ופושע אני
 ואל יפלטו בפשעי
 ואל יבושו בי
 ואל אבוש בם
 וקבל תפילתי כתפלת זקן ורגיל
 ופרקו נאה וזקנו מגדל וקולו נעים
 ומעורב בדעת עם הבריות
 ותגער בשטן לבל ישטיני
 ויהי נא דגלנו (נ"א דלוגנו) עליך אהבה
 ופשעינו תכסה באהבה
 וכל צרות ורעות
 הפך נא לנו ולכל ישראל
 לששון ולשמחה לחיים ולשלום
 והאמת והשלום אהבו
 ואל יהי שום מכשול בתפילתי
 ויהי רצון מלפניך
 ה' אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב
 האל הגדול הגבור והנורא אל עליון
 אהיה אשר אהיה
 שפל המלאכים שהם פועלי תפלות
 יביאו תפילתי לפני כסא כבודך
 ויפיעו אותה לפניך
 בעבור כל הצדיקים והחסידים והתמימים והישירים
 ובעבור כבוד שמך הגדול והנורא
 כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים
 ברוך אתה שומע תפלה

<https://www.youtube.com/watch?v=C0E9CSxI>

בספרים וברשת, הסברים על הפיוטים השונים, כך שכשאומר אותם בפעם הבאה,

אבין מה מסתתר מעבר למילים.

הפעם אני רוצה להתייחס לפיוט: "הנני העני ממעש"

הפיוט הנני עני ממעש, הוא פיוט שמיועד לשליח ציבור. הפיוט נאמר לפני תפילת

שחרית ומוסף בראש השנה וביום הכיפורים. ישנן קהילות שהפסיקו לומר אותו

לפני שחרית, ואומרים אותו לפני מוסף, מפני טורח ציבור.

בפיוט זה שליח הציבור מבקש רשות להיות שליח הציבור. שליח הציבור שהוא אחד מאתנו, יודע שהוא סורח אתו שק של עברות וחטאים, הוא חש שאינו ראוי להיות במעמד זה.

ולכן, בענווה ובכניעה הוא מבקש מהקב"ה להתפלל על הציבור. פיוט זה הוא אחד מרגעי השיא בתפילות הימים הנוראים, חזנים טובים יודעים לסלסל אותה ברגש רב ולעתים עד קריעת הקול וכניעתו. שליח הציבור בענווה ובכניעה ובתחושת סערה פנימית, מגודל התפקיד שהוטל עליו מבקש רחמים מהאל, הוא מתוודה על פגמיו וחוסר שלמותו, הוא יודע שאינו ראוי למעשה הנאצל הזה, אך הציבור מבקש ממנו, והוא נענה לו. הוא מתפלל, שיהיה ראוי לכך, ומבקש שתפילתו תיחשב כאילו יצאה מפי שליח ציבור ראוי ונכון, וכך הוא אומר: **"וְקַבֵּל תְּפִלַּתִּי כְּתִפְלַת זֶקֶן וְרָגִיל, וּפְרָקוּ נְאֻה, וּזְקֵנוּ מְגֻדֵל, וְקוֹלוֹ נְעִים וּמְעוֹרָב בְּדַעַת עַם הַבְּרִיּוֹת"**.

נדמה, שהרעיון לתפילה זו, לקוח מהדברים שאומר אברהם אבינו לקב"ה בעניין סדום. צורת הדיבור של אברהם, הוא כניעה לפני בורא עולם: **"הֲנֵה-נָא הוֹאֵלְתִּי לְדַבֵּר אֶל-ה' וְאַנְכִי עֹפֵר וְאַפְר"**.

בקריאה: **"הנני העני ממעש" משתקפים מאמרי חז"ל על מי ראוי להיות שליח ציבור... נביא להלן את דברי הרמב"ם בעניין זה:**
"ואיזה הוא הראוי להתפלל בתעניות אלו, איש שהוא רגיל בתפלה, ורגיל לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, ומטופל ואין לו [כלומר, מטופל בילדים ואין לו פרנסה שאז מתפלל בכוונה רבה], ויש לו יגיעה בשדה, ולא יהיה בבניו ובבני ביתו וכל קרוביו והנלווים עליו בעל עבירה אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות, ולא יצא עליו שם רע בילדותו, שפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב. ואם היה זקן עם כל המידות האלו הרי זה מפואר, ואם אינו זקן הואיל ויש בו כל המידות האלו - יתפלל".

כשקוראים את דברי הרמב"ם נרעדים, ונרתעים. ניתן לחוש שאף אחד מאתנו, אינו ראוי מספיק להיות שליח ציבור. לכן, נדרשת התפילה הזו, באנו אומרים, שאנו באמת לא ראויים למעשה הגדול הזה, אלא, שאין לנו ברירה, הציבור מבקש מאתנו.

למרות שמדובר בפיוט, הרי שבהרבה קהילות, אלו רגעי שקט (מתוח) והתבוננות פנימית. בקהילות אלו, נהוג שהחזן מתכנס בתוך עצמו כשהוא אומר את הפיוט הזה, ומידי פעם נשמעות התייפחויותיו ומלמוליו דבר המגביר את המתח ואת משמעות הרגע.

בתוך הפיוט מופיע המשפט בו שליח הציבור מבקש מהקב"ה שיגער בשטן המקטרג. בקטע זה, יש חזנים הנוהגים להתפרץ ולקרוא זאת בזעקה.

לא לגמרי ברור מי חיבר את הפיוט הזה ומתי התחילו לומר אותו. כנראה שהתפילה הודפסה לראשונה בסידור קהילת פרשבורג בשנת ש"ך (היא שנת 1560). הסידור חובר בידי החזן הרב **נפתלי הירץ טריביש** והודפס בידי בניו בעיר טינגן בגרמניה. לכן יש המשייכים את הפיוט אליו, אם כי הדבר אינו ברור. לצד מילות הפיוט בסידור זה, ישנם הסברים על דרך הקבלה (נזכור כי אלו ימי הזוהר של צפת, ימים בהם הקבלה מקבלת משמעות חזקה בעם ישראל).

עד כמה התקבל פיוט זה בקרב עדות אשכנז, נבהיר כי בספרי ההלכות השונים, שנכתבו לאורך הדורות, והעוסקים בתפילות הימים הנוראים, לא מוזכר כי יש לומר פיוט זה.

רעיון תפילה זו, והמילים הפותחות אותה חדרו לתרבות היהודית לאזכור באירועים שונים ובכתיבה זו או אחרת. נזכיר את עגנון אשר בספרו: **"ימים נוראים"** מופיע תיאור של התפילה הזו, וכך מופיע בעגנון:

"אחר תקיעת שופר אומר החזן בקול אשרי העם... ויורד לפני התיבה ואינו מתחיל מיד, אלא שוהה קצת, ומעורר את עצמו לכוון. ואומר תחינה לשליח ציבור. ואומר חצי קדיש בניגון הקבוע באימה וברתת, ומתפללים מוסף בקומה כפופה".

הנרייטנה סולד, בקונסרס הציוני הי"ט אמרה את הדברים הבאים: **"ברגע שאני עומדת לפניכם כאן בשביל למסור לפניכם דו"ח על עליית הנוער, תוקפת אותי הרגשת החזן העומד בימים הנוראים לפני עמודו ומתפלל תפילת מוסף".**

לאורך השנים חזנים שונים, הקליטו פיוט זה בלחנים שונים. אחד המפורסמים שבהם הוא לחנו של **יוסלה רוזנבלט**. מומלץ להאזין לביצוע זה הוא מדהים

בואו להכיר, חבל יתיר! מאת אבי ועקנין מורה דרך

על הדרך היורדת לים המלח, מחכה לקבוצה שלכם טיול מקסים במחיר שווה לכל נפש.

פסי המלח משתרעים מפה ועד לאופק, המים כבדים, חלקלקים, ואנחנו עוברים בעליצות בין הבריכה המחוממת שבתוך המלון לבין החוף החם והבוהק. לאחר עוד לילה רגוע מול הרי מואב, החלטנו לצאת מגבולות המלון, ולגלות מה יש סביבנו. הצטרפנו עם יתר חברי הקבוצה שלנו, לטיול אל חבל ארץ לא מוכר- חבל יתיר.

האוטובוס טיפס במעלה ההר, חלף על פני ערד, ונכנסנו אל שולי המדבר, או סָפָר המדבר כפי שמסביר לנו המדריך בשפתו המקצועית. אזור שנראה כאילו רוחות המדבר נושבות בו מימים ימימה, אזור הררי, טרשי, בראשיתי, אך כזה שגשמי החורף מאפשרים בו חקלאות וחיי קבע.

התחנה הראשונה שלנו היא סוסיא העתיקה. התהלכנו בין רחובותיה של עיר ביזנטית גדולה, כשתואי העיר רובו חשוף בפנינו: הבתים, החצרות המשותפות, המתקנים החקלאים - לא צריך הרבה דמיון כדי לראות מולנו עיר שוקקת חיים. גילינו גם, שמתחת לעיר יש עיר תחתית - מערות חצובות מתחת לכל בית. מתחת לפני השטח חצובות עשרות מערות- מערות ששימשו למגורים, למחסנים, לאגירת מים, ואפילו לבית בד. כמה מדהימה היא סוסיא, ומסתבר שהחוקרים אפילו לא יודעים אם זהו שמה האמיתי... מי התגורר פה? עשרות מקוואות, מזוזות, חריטות מנורות בפתחי הבתים, ובראש הגבעה בית כנסת עתיק, מהיפים בארץ, מעידים פה אחד שהתגוררה פה קהילה יהודית. ויש יגידו, לא רק עוד קהילה יהודית, אלא כזו שמקפידה במיוחד על

מצוות, על טהרה, ועל ההוראות המדויקות לבנית בית כנסת. היתכן כי היתה זו קהילת כהנים שגלתה למקום נידח זה לאחר חורבן ירושלים?
 כבר בכניסה לבית הכנסת, ניצבת מולנו אבן גולל ענקית, ולידה מנהרת מילוט, שמבהירה לכולנו שפה ענין הבטחון לא היה דבר של מה בכך. הקרבה לנוודי המדבר, שפושטים על ערי הקבע, הצריכה דאגה לשלומם של התושבים ושמירה על בטחונם. בית הכנסת עצמו הוא חגיגה לעיניים- פסיפסים, כתובות, במת ארון קודש מפוארת. עברה בכולנו התרגשות עצומה, לעמוד במקום בו התפללו והתכנסו אבותינו.

Café RonEl

English // Ronel // 058 790 6608

Hebrew // Tohar // 058 400 6788

ronel.barak@gmail.com // www.caferonelwixsite.com/caferonel

מסוסיא המשכנו לביקור בעשבי קדם. במקום הזה מייצרים מוצרי קוסמטיקה בעלי הצלחה בינלאומית. פה מייבשים את צמחי המרפא על גבי יריעות גדולות, מזקקים מהם שמן בדודים גדולים, ומכינים מהם את שלל המרקחות ומוצרי הפלא שנותנים מזור לגוף. החל מקרם נגד פטרת, קרמים שונים לעור בריא ומוצק, טיפול נגד פצעונים, נגד כאבי מפרקים, ועוד שימושים רבים. ואיך נוצר הפלא הזה? בעשבי קדם השכילו להשתמש בידע עתיק של אבותינו, שידעו כי צמחי תבלין וצמחי מדבר רבים הם למעשה תרופות בתחפושת, ושילבו זאת עם מחקר מדעי מעמיק. אזור זה, ספר המדבר, עשיר במיוחד בצמחים מקומיים, שפיתחו הגנות שונות נגד טריפה ונגד הקרינה החזקה. הגנה בדמות חומרים אנטיאוקסידנטים, אנטי פטרייתיים ואנטי דלקתיים, שניתן לזקק מהצמח ולהשתמש בהם לטובתנו.

לאחר שהרחנו, התמרחנו, ונהנו עד מאד, המשכנו בנסיעה קצרה אל קפה רונאל במצפה יאיר. המצפה שוכן על שפת המצוק, אל מול נוף המדבר המרהיב. למול הנוף, אכלנו ארוחת צהריים חלבית עשירה וטעימה, מעשה ידיה של בעלת המקום - סלטים,

לזניה טעימה, ירקות בשלל צבעים ועוד הפתעות. שילוב כזה של טעמים ונוף לא מוצאים בכל טיול.

מרוצים עד מאד, עשינו את דרכנו חזרה לים המלח, ואפילו הספקנו להנות מעוד טבילה מלוחה לפני ארוחת הערב.

ולחלק הטוב ביותר- מסתבר שהטיולים לחבל יתיר מסובסדים בצורה משמעותית ביותר!

חצי יום טיול חוויתי ומהנה כמו זה, שכולל את תשלום הכניסה לסוסיא, את הביקור בעשבי קדם ואת ארוחת הצהריים העשירה, עלותו 50 ₪ בלבד!!!

לפרטים נוספים והזמנת ימי טיול עבור קבוצות השוהות בים המלח, צרו קשר אבי ועקנין – 052-324-7648

כרטיס ביקור דיגיטלי

30% הנחה
לחברי אגודת מורי הדורן

כרטיס ביקור דיגיטלי

+

**אפליקציה ייחודית השולחת אוטומטית
את כרטיס הביקור שלך!**

הכולל:

הצגת פרטי התקשרות + לוגו / תמונה

כפתור ניווט

שמירת הכרטיס לאנשי הקשר

קישורים לאתר האינטרנט וכו'

שיתוף הכרטיס ברשתות חברתיות

ואפשרויות רבות נוספות...

חייגו: 079-9550500

www.greenbook.co.il